

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra profesního a personálního rozvoje

**Česká
zemědělská
univerzita
v Praze**

**Možnosti kariérového poradenství pro klienty se zkušeností
s návykovými látkami**

Bakalářská práce

Autor: Diana Bořová

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Diana Bořová

Kariérové poradenství a vzdělávání

Název práce

Možnosti kariérového poradenství pro klienty se zkušeností s návykovými látkami

Název anglicky

Career Counseling for Clients with Drug Abuse Experience

Cíle práce

Cílem práce bude na základě kazuistik klientů se zkušeností s užíváním omamných psychotropních látek navrhnout možné přístupy v rámci kariérového poradenství.

Metodika

V teoretické části práce bude vysvětlen systém kariérového poradenství a popsáno rizikové chování u adolescentů především ze zřetelem na užívání omamných psychotropních látek.

V praktické části autorka na základě kazuistik s příběhy tří uživatelů navrhne, jak by bylo možné s nimi pracovat v rámci kariérového poradenství.

Doporučený rozsah práce

Dle pravidel pro psaní bakalářské práce

Klíčová slova

Narativní přístup, adolescence, kariérové poradenství, uživatelé návykových látek

Doporučené zdroje informací

NAVAROVÁ, Sylvie a Markéta LANCOVÁ. Diagnostika v kariérovém poradenství / Sylvie Navarová, Markéta Lancová. 2019. ISBN 9788074964053.

PERGLEROVÁ, Vendula, Michaela VÍTEČKOVÁ a Milada VOTAVOVÁ. Specifika práce s dospívajícími problémovými uživateli drog [online]. 2011 [cit. 2022-04-18]. ISSN edsair.

PÝCHOVÁ, Gabriela. Kontrolované užívání nelegálních drog u adolescentů [online]. 2019 [cit. 2022-04-18]. ISSN edsair.

SMÍŠKOVÁ, Lucie, Lenka FELCMANOVÁ a Jan TIRPÁK. Kariérové poradenství u žáků se specifickými poruchami učení a chování z pohledu jejich rodičů [online]. 2021 [cit. 2022-04-18]. ISSN edsair.

VOTOUPAL, Miloš. Narativní přístup v sociální práci: pomoc skrze reformulaci životních příběhů. Czech [online]. 2013, 13(3), 78-88 [cit. 2022-04-18]. ISSN 12136204.

Předběžný termín obhajoby

2022/23 LS – IVP

Vedoucí práce

Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra profesního a personálního rozvoje

Elektronicky schváleno dne 23. 1. 2023

Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 23. 1. 2023

Ing. Karel Němejce, Ph.D.

Pověřený ředitel

V Praze dne 21. 03. 2023

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Možnosti kariérového poradenství pro klienty se zkušeností s návykovými látkami

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním dle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V dne

.....

(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Jiřímu Votavovi Ph.D., za jeho cenné rady a trpělivost. Rovněž patří mé poděkování PhDr. Jitce Jirsákové Ph.D., za poskytnutí praxí a materiálů k bakalářské práci. Dále bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům za podporu při psaní bakalářské práce. V neposlední řadě patří můj dík také všem respondentům, jenž se podíleli na mých dotazech ohledně bakalářské práce.

Abstrakt

Cílem bakalářské práce bylo upozornit především rané adolescenty na rizikové chování, které může intenzivně ovlivnit profesní rozvoj a kariérní dráhu mladého člověka.

Pomocí narativního přístupu v kariérovém poradenství byly převyprávěny skutečné příběhy klientů s drogovou minulostí. Převyprávění má terapeutický význam, a to i tehdy, jde-li o vyprávění za účelem výzkumu. Záměrem bylo zaměřit se na období pozdní adolescence, které se stává nejkritičtější z hlediska užívání omamných a psychotropních látek s důsledkem rizik budoucího uplatnění na trhu práce.

Teoretická část vysvětluje metody narativního přístupu, poukazuje na rizikové chování u adolescentů a na problematiku drogové závislosti, představuje kariérové poradenství a činnost kariérového poradce s touto cílovou skupinou.

Praktická část obsahuje tři kazuistiky skutečných příběhů, které jsou zpracovány na základě rozhovorů s klienty s drogovou minulostí a jejich možností při budoucím uplatnění na trhu práce. Kazuistiky by měly být nápomocné k budoucímu profesnímu rozvoji a kariérní úspěšnosti mladých lidí, kteří se včas zdrželi užívání omamných a psychotropních látek.

Klíčová slova

adolescence, kariérové poradenství, narativní přístup, uživatelé návykových látek

Abstract

The aim of the Bachelor's thesis was to draw the attention of early adolescents to risky behaviours that can intensively affect the professional development and career path of a young person.

Using a narrative approach in career counselling, real-life stories of clients with drug histories were retold. The retelling has therapeutic value, even when the retelling is for research purposes. The intention was to focus on the period of late adolescence, which becomes the most critical in terms of substance use, with the consequent risks of future employment.

The theoretical part explains the methods of the narrative approach, highlights the risk behaviour of adolescents and the issue of drug addiction, introduces career counselling and the activities of career counsellors with this target group.

The practical part contains three case studies of real stories, which are based on interviews with clients with a history of drug abuse and their possibilities for future employment in the labour market. The case studies should be helpful for the future professional development and career success of young people who have abstained from the use of narcotic drugs and psychotropic substances in time.

Keywords

adolescence, career counselling, narrative approach, substance users

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Kariérové poradenství	11
1.1 Kariérové poradenství na základních a středních školách	12
1.2 Kariérová orientace	13
1.3 Osobnost kariérového poradce	15
1.4 Konkrétní činnosti školního kariérového poradce	17
2 Ontogeneze člověka.....	19
2.1 Dospívání a adolescence	19
2.2 Rizikové chování.....	20
2.2.1 Prevence rizikového chování.....	21
3 Problematika drogové závislosti.....	22
3.1 Omamné a psychotropní látky	22
3.1.1 Rozdělení omamných a psychotropních látek	22
3.2 Vznik závislosti.....	23
3.2.1 Fáze závislosti.....	24
3.2.2 Důsledky závislosti	24
3.2.3 Prevence drogové závislosti.....	25
3.2.4 Preventivní programy	26
4 Narativní přístup.....	28
4.1 Narativita – životní příběh	28
4.2 Narativní přístupy.....	31
4.2.1 Narativní interview	32
4.2.2 Řízená autobiografie	33
PRAKTICKÁ ČÁST	34

5	Cíl empirické části	35
6	Kazuistiky	36
6.1	Kazuistika č. 1	36
6.1.1	Osobní anamnéza	36
6.1.2	Rodinná anamnéza	36
6.1.3	Sociální anamnéza	37
6.1.4	Následky závislosti	39
6.1.5	Současná situace – prognóza do budoucna	40
6.2	Kazuistika č. 2	41
6.2.1	Osobní anamnéza	42
6.2.2	Rodinná anamnéza	43
6.3	Sociální anamnéza	44
6.3.1	Následky závislosti	45
6.3.2	Současná situace – prognóza do budoucna	46
6.4	Kazuistika č. 3	48
6.4.1	Osobní anamnéza	48
6.4.2	Rodinná anamnéza	49
6.4.3	Sociální anamnéza	50
6.4.4	Následky závislosti	50
6.4.5	Současná situace – prognóza do budoucna	51
7	Shrnutí a vyhodnocení	53
	ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ	54
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	56
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	61

ÚVOD

Výběr tématu „Možnosti kariérového poradenství pro klienty se zkušeností s návykovými látkami“ je ovlivněn v první řadě mým zájmem o adiktologii zabývající se závislostmi, jejich prevencí, léčbou, ale také kariérovým poradenstvím.

Nejohroženější cílovou skupinou jsou jedinci v období dospívající pubescence a adolescence ve věku od 14 do 22 let, na které je tato práce zaměřena. V tomto období dochází k poznávání vlastní identity, mohou se objevit sklony k experimentování s návykovými látkami.

Teoretická část objasní definici a využití kariérového poradenství, poradenství na základních a středních školách z hlediska kariérové orientace, osobnost kariérového poradce, jeho práce a využití. Dále ontogeneze člověka se zaměřením na dospívání a adolescenci, rizikové skupiny dětí a mládeže, návykové látky, rozdělení omamných a psychotropních látek, vznik závislosti, její fáze a důsledky, prevenci, preventivní programy. Podrobněji je popsán narativní přístup.

Praktická část bude založena na průzkumu pozorování klienta, narativního interview formou polostrukturovaného rozhovoru, a to na základě tří kasuistik převyprávěných příběhů a jejich reálných šancí na profesní rozvoj. Budou definovány možnosti kariérového poradenství, které stanoví následné alternativní kroky pro mladé klienty v neziskové organizaci centra **Sananim - Karlov** sídlící v Jihočeském kraji, která se zabývá léčbou závislostí na návykových látkách převážně u mladých lidí do 26 let. Dotazovaní respondenti jsou klienty této organizace mající za sebou drogovou minulost. V rámci zpracování kasuistik je nahlédnutí do života závislého mladého člověka z různého sociálního prostředí a zjistit, jaké mají možnosti v uplatnění na trhu práce.

Cílem této práce je podat alespoň základní informace a přiblížit danou problematiku.

V závěru práce budou na základě informací a poznatků z výsledků výzkumného šetření zjištěny možnosti využití kariérového poradenství a jeho uplatnění na trhu práce u mladých lidí s drogovou minulostí.

Kariérové poradenství je jednou z pomáhajících profesí, která se neustále rozvíjí, reaguje na změny v rámci školství, v rámci trhu práce i v rámci změn ve společnosti. Dnešní moderní doba klade na každého jedince ve společnosti vysoké nároky, každý musí na sobě neustále pracovat, přizpůsobovat se změnám, které ve společnosti probíhají, snažit se uplatnit se na trhu práce. A i když mladý člověk spadne až na samé dno společnosti v důsledku závislosti na návykových látkách, je tu někdo, kdo mu pomůže, podpoří jej, bude s ním komunikovat, bude mu naslouchat a společně pak budou hledat řešení, jak se na trhu práce i v běžném životě uplatnit. Toto je jim nabízeno pomocí kariérového poradenství, které je předmětem této bakalářské práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Kariérové poradenství

„Kariérové poradenství je proces, v rámci, kterého mají lidé v průběhu celého života možnost poznat a rozvíjet své schopnosti, dovednosti a zájmy. Umožňuje lidem řídit jejich individuální dráhu ve vzdělávání a odborné přípravě, v práci i v jiných oblastech, a využívat k tomu schopnosti a dovednosti, které mají“

Formy kariérového poradenství:

- individuální,
- skupinové.

Kariérové poradenství ovlivňuje oblast:

- vzdělávání – lepší dosažené výsledky v odborné přípravě, minimalizování předčasných odchodů ze vzdělání,
- zaměstnanost – nižší míra fluktuace zaměstnanců, motivace pro vyšší plat a snazší nalezení nové práce,
- společnost – nižší pravděpodobnost trestné činnosti.

(MŠMT ČR, 2023)

S pojmy kariéra a kariérová orientace se lze v praktickém životě setkat poměrně často. Původ těchto pojmů vychází z anglického výrazu „career“. V obsahu odborné literatury jsou uváděna různá vymezení těchto pojmů, a to v závislosti na tom, jak k nim přistupují jednotliví autoři. Dokazuje to skutečnost, že se nejedná o pojmy, které by bylo možné vymezit prostřednictvím jedné definice.

Někteří autoři ve svých pracích pojem kariéra chápou především jako povolání, příp. zaměstnání. Jiní autoři prosazují vymezení, podle kterého kariéra definuje pracovní roli, kterou jedinec zastává v průběhu svého života (Patton, McMahon, 2015, s. 22–23).

Navzdory této nejednotnosti autorů při vymezení pojmu kariéra je možné konstatovat, že jde o významný pojem, se kterým se setkávají již žáci na základních a středních školách. S ohledem na tuto skutečnost je důležité věnovat značnou pozornost pojmu, aby žáci a studenti v dostatečné míře porozuměli a uvědomovali si jeho významu.

V rámci společnosti je nezdůvodnětelný pojem kariéra vnímán jako rychlý, a hlavně úspěšný postup v rámci pracovních pozic v zaměstnání, případně jako určitá životní dráha, která může být zaměřena např. na oblast vědy, umění, politiky, řemesel apod. V některých případech je pojmem kariéra označován i prudký postup v zaměstnání, který nastal bezprostředně po skončení vzdělávání. V posledních letech se v souvislosti s kariérou uvádí termín „kariérismus“. Ve své podstatě jde o pejorativní označení, které symbolizuje určitou touhu, resp. hon za úspěchem a zvyšování svého pracovního postavení. Motivací ke kariérismu je hlavně snaha o zlepšení svého finančního ohodnocení a získání určitého postavení v zaměstnání, ve své profesi a ve společnosti (Vendel, 2008, s. 50–51).

Dvořáková uvádí, že definice pojmu kariéra je komplikovaná. Tato definice zároveň poukazuje na to, že kariéru je nutné vnímat v rámci tří základních rovin:

- jako aspekt životní dráhy člověka, která se zaměřuje na jeho pracovní zařazení od začátku vykonávání práce (např. po skončení vzdělávání) až po její skončení (nejčastěji po nástupu do starobního důchodu),
- jako profesní, společenské, ale i politické zařazení člověka, které je determinováno jeho možnostmi,
- jako sled konkrétních, člověkem vykonávaných aktivit, které gradují (Dvořáková et al., 2004, s. 34).

1.1 Kariérové poradenství na základních a středních školách

Žáci na základních a středních školách jsou často postaveni před otázku, kterým směrem se bude ubírat jejich život po skončení formálního vzdělávání. Především u žáků středních škol jde o významnou otázku, na kterou často samostatně neumí odpovědět a jsou odkázáni na zprostředkování informací o jejich dalších možnostech v oblasti vzdělávání a profesní přípravy. Významnou pomocí jim v tomto směru může být kariérové poradenství, které je dnes významnou službou, kterou poskytují školy

svým žákům prostřednictvím odborně připraveného týmu školského poradenství na základě zákona 561/2004 Sb. *Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)* a vyhlášky 72/2005 Sb. *Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*.

Kariérové poradenství má svá specifika s ohledem na ně se považuje za důležité vymezit základní pojmy spojené s kariérovým poradenstvím.

1.2 Kariérová orientace

Podstata kariérové orientace spočívá především v tom, že svou přítomností pomáhá při profesní dráze. Ve své podstatě totiž usnadňuje člověku výběr konkrétního povolání a s ním souvisejícího vzdělání. Rovněž má podíl i na úspěšném zařazení jedince na trhu práce. Jde tak o důležitý aspekt v životě každého jedince a v době vzdělávání na základních a středních školách umožňuje žákovi rozhodnout se o jeho směřování v rámci pracovní kariéry. V případě školního prostředí ale kariérovou orientaci nelze vnímat jen jako podávání základních informací o pracovních pozicích a potřebném vzdělání na jejich obsazení. Kariérová orientace totiž představuje proces učení žáka, který je spojen s rozvojem a utvářením důležitých pracovních a osobnostních charakteristik, potřebných pro zařazení do pracovního procesu. Její podstata spočívá ve vymezení určité pracovní dráhy, která odráží zájmy a sebepojetí žáka (Hlad'o, 2012, s. 45–46).

Jedním z primárních cílů výchovně-vzdělávacího procesu na školách by mělo být podporování rozvoje kariérové orientace žáků prostřednictvím různorodých aktivit. Tyto aktivity se mají orientovat na rozvoj vlastního sebepojetí žáka a zvyšování povědomí o světě práce a jeho možnostech uplatnění se v tomto světě. Nesmí se ale zapomínat i na rozvoj konkrétních znalostí, vlastností a dovedností, které jsou nezbytné pro výkon profese. Žák si tak buduje v procesu kariérové orientace základy realistického sebepoznávání. Utváří si schopnosti spojené s rozhodováním a podnikavostí. Dochází k uvědomění si vlastní odpovědnosti při výběru svého dalšího profesního života (Horská, Zemánková, 2001, 38–40).

Je důležité vést žáka k tomu, aby si dokázal vyhledávat podstatné informace, uměl je zpracovávat, vyhodnocovat, orientovat se v pracovních profesích a zároveň si uvědomovat aktuální potřeby pracovního trhu (Horská, Zemánková, 2001, 38–40).

Podobně jako u pojmu kariéra, tak i u termínu kariérové poradenství se v odborné literatuře nachází různé definice tohoto pojmu. Podle Knotové kariérové poradenství představuje soubor praktických aktivit, které se zaměřují na rozvoj žáka v propojení na jeho schopnost rozhodovat se o dalším formálním vzdělávání a profesním rozvoji zaměřeném na určitou pracovní oblast. Donedávna bylo na kariérové poradenství pohlíženo jako na nástroj, který se zaměřoval na proces sociálního začlenění člověka. Ve své podstatě tak šlo o nástroj utváření a prosazování určité sociální rovnosti. Dnes je vnímání kariérového poradenství značně odlišné. Hargašová ve své práci uvádí, že kariérové poradenství představuje soubor specifických poradenských služeb, které se orientují jak na oblast vzdělávání, tak i zaměstnání. Tyto poradenské služby se zaměřují především na hledání odpovědí na otázky týkající se výběru vhodné školy, profesní oblasti, zaměstnání a s tím spojeným rozvojem znalostí a dovedností, které jsou nezbytné pro efektivní uplatnění se na pracovním trhu. Kariérové poradenství se zaměřuje i na problematiku kariérového vývoje jedince a překonávání bariér ve vzdělávání a dosahování kariérového postupu. Svým zaměřením tak umožňuje podporu rozvoje samostatnosti a schopnosti regulovat vlastní život a hledání uplatnění člověka v průběhu života. Na středních školách je působení kariérového poradenství o něco širší, protože poskytuje potřebné informace a znalosti spojené s výběrem vhodné vysoké školy pro studenta. Pro efektivní naplnění cílů kariérového poradenství je důležité, aby v rámci svého systematického působení spojovalo zájmy, sebepoznání, hodnotovou orientaci jedince a jeho poznání trhu práce.

Na závěr výše uvedeného je možné tvrdit, že kariérové poradenství realizované na školách je potřebné vnímat hlavně jako komplexní systém aktivit, které se orientují na žáka a jeho potřeby, které jsou spojeny s výběrem budoucího profesního zařazení. Nesmí se zapomínat i na mimoprofesionální rozměr, který zahrnuje osobní cíle jedince, jeho životní hodnoty s ohledem na možnosti pracovního trhu.

1.3 Osobnost kariérového poradce

Osobnost kariérového poradce hraje významnou roli v celém kariérovém poradenství. Jak uvádí Ernestová (2019, s. 11), jde hlavně o individuální jedinečnost poradce a disponování takovými vlastnostmi, které jsou nezbytné pro zajištění efektivního poradenství při práci s lidmi různých věkových kategorií. Základním rysem osobnosti kariérového poradce by měla být schopnost a zájem o pomoc jiným, zájem o navazování sociálních kontaktů a schopnost citlivě vnímat problémy jiných. Na základě toho by měl být poradce prosociálně orientován a disponovat patřičnou dávkou empatie.

Podle Vendela (2008, s. 185–186) kariérový poradce musí disponovat zralou osobností, která mu umožňuje efektivně komunikovat a zvládat jak individuální, tak skupinové formy práce. Musí umět kooperovat svou činnost i s dalšími aktéry kariérového poradenství, například:

- pedagog,
- zákonný zástupce,
- externí organizace (OSPOD),
- Úřad práce,
- sociální odbor,
- případně subjekty působícími na trhu práce.

Kromě teoretické a metodické připravenosti v práci kariérového poradce sehrává významnou roli jeho osobnost, a to především v podobě utváření vztahů mezi ním a žákem. V rámci charakteristiky osobnosti kariérového poradce je důležité se zaměřovat na jeho odborně-vzdělanostní, etický a psychologický aspekt.

Hargašová et al. (2014, s. 79) s ohledem na tyto skutečnosti uvádí, že v rámci osobnosti školního kariérového poradce je nezbytné věnovat pozornost následujícím aspektům:

- navázat kontakt se žákem na profesionální úrovni, podílet se na utváření prostředí důvěry a jistoty,
- umět aktivně naslouchat a reflektovat to, co vyjadřuje,
- dokázat jak verbálně, tak i neverbálně komunikovat,
- analyzovat příčiny, pro které došlo k selhání vzájemné komunikace,

- uvědomovat si individualitu každého jedince,
- spolupracovat také s ostatními zaměstnanci školy, rodinami žáka,
- k žákům zasaženým jakýmkoliv znevýhodněním přistupovat bez předsudků a zaujatosti,
- umět odolávat stresovým situacím,
- být schopen vlastní sebereflexe v rámci svého působení,
- mít určitý životní optimismus, disponovat kreativitou a iniciativou,
- umět se ovládat v problémových situacích.

Kariérové poradenství s ohledem na práci s různými lidmi je poměrně emocionálně náročnou profesí. S ohledem na to by měl být poradce schopen zvládnout často emočně vypjaté situace a nenechat se strhnout přílišným soucitem. V tomto směru je důležitá osobnostní stabilita, kterou podporuje schopnost udržet si profesionální odstup a mít vysokou toleranci vůči frustraci (Valentová et al. 2013, s. 84–86).

V souvislosti s osobností kariérového poradce se lze čím dál častěji setkat také s pojmem „syndrom vyhoření“. Ve své podstatě při syndromu vyhoření jde o výsledek dlouhodobého působení stresových situací spojených s výkonem profese. Výskyt tohoto syndromu je naprosto běžný u pomáhajících profesí, mezi které řadíme i profesi kariérového poradce. Syndrom se projevuje především postupnou ztrátou zájmu o práci, neschopností projevit určitou dávku empatie, zvyšující se únavou a depresemi. Při objevení tohoto syndromu se častokrát jako jediné řešení jeví změna povolání. V současnosti existují i programy, prostřednictvím kterých lze předcházet vzniku syndromu vyhoření, případně lze zmírnit jeho dopady. Z tohoto hlediska je důležité, aby kariérový poradce byl schopen určité sebereflexe (vnímání svého působení), měl přístup k supervizi a mohl své působení, své pocity odborně konzultovat. Dalšími možnostmi, jak předcházet vyhoření, je dodržování psychohygieny při práci a zajištění profesního růstu např. prostřednictvím dalšího vzdělávání apod. (Ernestová, 2020, s. 12).

1.4 Konkrétní činnosti školního kariérového poradce

Práce školního kariérového poradce v současnosti zahrnuje celou řadu činností, které jsou spojené se vzděláváním žáků v oblasti světa práce v rámci kariérové výchovy a budování profesní orientace.

Vyhledávání vhodného povolání pro konkrétního jednotlivce jako je:

- administrace,
- dotazníky,
- testy.

Poskytuje potřebné informace rodičům žáků:

- realizace různých exkurzí např. do závodů, na pracovní veletrhy apod.,
- spolupráce s externími institucemi např. pracovními agenturami, zaměstnavateli apod.

S ohledem na tyto činnosti je důležité, aby kariérový poradce měl k dispozici dostatečný časový úvazek pro svou práci, jelikož musí poskytovat své služby značnému množství žáků a jejich rodičům (Hlad'o, 2012, s. 52).

Pozice kariérového poradce je zařazena mezi tzv. pomáhající profese, což se výraznou mírou odráží i na výkonu jeho práce. Ta může zahrnovat činnosti, které jsou spojeny s poskytováním informací a potřebných materiálů žákům až po jeho komplexní diagnostiku z hlediska jeho kariérové orientace.

Práce školního kariérového poradce ve své podstatě zahrnuje řadu aktivit, které lze rozdělit na základě jejich charakteru do základních okruhů:

- systematické poskytování potřebných informací všem žákům na dané škole, jejich rodičům, tyto informace se mají týkat především možností dalšího vzdělávání (např. o nabízených oborech a povoláních, pro které jsou určeny), o aktuálních potřebách pracovního trhu, možnostech uplatnění v rámci konkrétních profesí apod.,
- pozorování kariérového vývoje žáků a hodnocení podmínek, za kterých tento vývoj probíhá a hledání možností jeho podpory,

- podílení se na utváření vhodných podmínek pro kariérovou výchovu a utváření kariérové orientace, s cílem podpory zájmu žáka o další vzdělávání v příslušném oboru a zájem o konkrétní profesi,
- poskytování poradenské služby prostřednictvím konzultací zaměřených na ujasnění kariérové orientace žáka (individuální, ale i hromadnou formou) (Knotová et al. 2014, s. 161–165).

Naproti tomu Hansen (2007, s. 1–3) ve své práci vymezuje jen tři okruhy práce kariérového poradce:

- kariérové informace,
- kariérová výchova,
- kariérové poradenství.

Tyto složky nelze vnímat jednotlivě a izolovaně, ale především jako ucelený systém práce, jehož primárním cílem je efektivní utváření kariérové orientace jedince.

2 Ontogeneze člověka

Člověk během života prochází několika ontogenetickými fázemi, které začínají početím, a přes dětství, mládí, dospělost, končí zpravidla stářím. Každá fáze či etapa přináší jistá specifika, která jsou charakteristická pro skupinu vrstevníků příslušného věkového období. Tyto charakteristiky podléhají jistým vývojovým zákonitostem, na základě, kterých jsou utvářeny teorie periodizace lidského vývoje, zaměřená na různá psychologická a fyziologická hlediska. Kategorizace jednotlivých období je velmi různá a nedá se taxativně vymezit. Jednotlivé stránky vývoje nelze zařadit do určitého období, protože změny probíhají před danou etapou i po ní. Žádná ze současných teorií dnes nemůže vysvětlit celý vývoj v jeho složitosti a tyto teorie poskytují pouze částečné vysvětlení, které pomáhají pochopit některé stránky vývoje (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 23).

2.1 Dospívání a adolescence

V období dospívání a adolescence dochází nejčastěji k náklonnosti rizikového chování.

Adolescence je význačné období, kdy se utváří osobnost jedince. K užití pojmu adolescence došlo poprvé již v průběhu 15. století. Pochází z latinského označení *adolescere*, které by bylo možno přeložit jako dospívat, dorůstat či mohutnět. Adolescenci lze také chápat jako životní období, které se nachází mezi dětstvím a dospělostí. Různí autoři ohraničují adolescenci odlišně, obecně lze však přistoupit k tomu, že trvá přibližně od 15 do 20, až 22 let, přičemž se rozlišuje:

- časná 10-13 let,
- střední 14-16 let,
- pozdní adolescence, která průměrně trvá od 17 do 20 let, příp. až do 22 let (Macek, 2003, s. 9–10).

2.2 Rizikové chování

Rizikové chování mládeže je způsobeno neuspokojením nejdůležitějších lidských potřeb. Je bráno za problematické a poslední dobou se vyskytuje čím dál více. Může být lehčího charakteru, mnohdy má i vážnější důsledky, které až hraničí se zákonem. Bývá často příčinou výchovy, je ovlivněno prostředím, ve kterém dítě vyrůstá a jak daná rodina funguje, jaké vztahy v rodině jsou. Jako rizikové chování se vymezuje chování, v jehož rámci prokazatelně narůstají zdravotní, sociální, výchovná a jiná rizika týkající se jedince či společnosti. V minulosti se používalo označení sociálně-patologický jev, což však byl termín stigmatizující daného jedince. Velký důraz kladl na společenskou normu chování (Miovský, Zapletalová, 2006, s. 62).

Oblast rizikového chování zahrnuje nespočet druhů a forem. Matoušek a Kroftová (2003, s. 171) uvádějí, že mezi rizikové chování řadí šikanu a násilí, agresivní jednání, záškoláctví, užívání návykových látek, nelátkové závislosti, kriminální jednání, sexuálně rizikové chování, vandalismus a rasismus.

Podle Miovského et al. (2010, s. 67) se naopak rozlišuje devět oblastí rizikového chování, kam spadá:

- záškoláctví,
- šikana a extrémní projevy agrese,
- rizikové sporty,
- rizikové chování v dopravě,
- rasismus, xenofobie,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování,
- prevence v adiktologii,
- spektrum poruch příjmu potravy a syndrom CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte).

2.2.1 Prevence rizikového chování

Je všeobecně známo, že každá léčba či řešení negativního chování je mnohonásobně dražší, náročnější a delší než prevence. Celá společnost by si měla uvědomit její důležitost a podstatu, zvláště pak v oblasti rizikového chování. Tuto prevenci podporovat i v běžném životě, nejen na úrovni školy nebo speciálních institucí.

V preventivních opatřeních by měla být také zahrnuta výuka zdravého životního stylu, objasňování jeho výhod a přínosu pro každého jedince i společnost. Upozorňování na riziko patologického jednání a jeho následky, by měla celá společnost vytvářet vhodné podmínky pro kulturní rozvoj mládeže (Hardy, Mühlpachr, Dudášová et al., 2011, s. 137–139).

Do prevence však musí být zapojeni všichni aktéři, kterých se rizikové jednání dotýká:

- mládež,
- rodiče,
- škola,
- organizace,
- zákony dané společností.

Nejen účast, ale co největší a nejhlubší zapojení všech je nutné, stejně jako prosazování toho, že rizikové jednání a jeho následky nebudou tolerovány (Jedlička et al., 2015, s. 366–367).

3 Problematika drogové závislosti

3.1 Omamné a psychotropní látky

Pod označení omamné a psychotropní látky (dále jako „OPL“) lze zařadit široké spektrum různých látek, které mají na lidský organismus nežádoucí účinky. Vzhledem k této skutečnosti existuje v adiktologické i jiné odborné literatuře množství taxonomií OPL, které využívají pro jejich členění různá klasifikační kritéria. K těm může náležet např. hledisko jejich návykovosti, dále hledisko původu OPL, hledisko (ne)tolerování ze strany společnosti či podle hlediska jejich účinnosti (Kalina et al., 2015, s. 49–51).

3.1.1 Rozdělení omamných a psychotropních látek

Podle kritéria návykovosti je možno OPL dělit na měkké a tvrdé (někdy též lehké a těžké). V případě měkkých (lehkých) OPL dochází ke vzniku závislosti v porovnání s tvrdými (těžkými) OPL výrazně pomaleji.

Za měkké OPL jsou považovány:

- káva,
- tabákové výrobky,
- alkohol,
- produkty z konopí (tj. marihuana, hašiš) aj.

Nejznámější a nejužívanější tvrdé OPL v ČR:

- amfetamin (speed, extáze),
- metamfetamin (pervitin),
- kokain,
- heroin,
- LSD, a jiné.

U tvrdých navíc nastupují daleko dříve zdravotní komplikace spjaté s jejich užíváním. Z hlediska (ne)tolerování ze strany společnosti jsou OPL děleny na legální a nelegální. Legální jsou ty, které společnost toleruje a s nimiž není spjat jakýkoliv postih (Kukla et al., 2016; Tuček, Slámová et al., 2018, s. 143).

Jedná se o převážnou část tzv. měkkých OPL, tj. o alkohol, tabákové výrobky (nikotin) a kávu (kofein). Nelegální jsou naopak ty, které nejsou ze strany společnosti tolerovány a s nimiž souvisí větší či menší míra postihu (Kukla et al., 2016; Tuček, Slámová et al., 2018, s. 143).

Podle původu lze diferencovat mezi OPL přírodního původu a syntetického. Přírodní původ, jak vypovídá jejich označení, se vyskytuje přirozeně v přírodním prostředí. Je možno je dále dělit na přírodní z rostlin a hub a přírodní živočišného původu. Z přírodních OPL z rostlin a hub je možno zmínit např. meskalin, mykoatropin z muchomůrky červené, daturamin čili tropanový alkaloid z durmanu nebo psilocybin, jenž se vyskytuje v různých druzích hub. Z přírodních OPL živočišného původu lze uvést např. bufotenin (tzv. „ropuší jed“), což je halucinogenní alkaloid, který se získává z výměšků kožních žláz ropuch i některých hub. Semisyntetické a syntetické (tj. poloumělé a umělé) OPL jsou zčásti či zcela vyráběny uměle. Patří mezi ně např. LSD (Machová, Kubátová et al., 2015, s. 87).

Podle účinnosti je možno OPL rozdělit do pěti základních skupin, jež se navzájem odlišují vzhledem, účinky, průběhem závislosti, jakož i mírou rizika pro jejich uživatele.

Jedná se o následující skupiny:

- konopné drogy,
- opiáty,
- stimulační látky,
- halucinogeny,
- psychotropní léky (Kalina et al., 2015, s. 49–50).

3.2 Vznik závislosti

Všechny omamné látky mají dopad jak na psychickou, tak na fyzickou stránku uživatele. Užíváním dochází k degeneraci organismu, až k jeho úplnému vyčerpání. Při dlouhodobějším užívání, zejména tvrdých OPL, ztrácí závislý postupně zájem o své okolí, o svou rodinu, blízké, o záliby, zajímá ho jen droga. V důsledku zvyšování dávek a jejího obstarávání se dostává drogovou závislostí do existenčních problémů. Finance na drogu si obstarává trestnou činností, přichází o dosavadní životní hodnoty.

Drogově závislí žijí v neutěšených sociálních podmínkách a dostávají se až na samé dno společnosti, chybí jim základní hygiena, jsou špinaví, chodí v roztrhaném oblečení. Postupem času se přidružují další zdravotní problémy od nejlehčích forem až po fatální (Machová, Kubátová et al., 2015, 77–79).

3.2.1 Fáze závislosti

Drogová závislost má několik fází:

- experimentální,
- sociální užívání,
- každodenní užívání,
- užívání k dosažení normálu,
- abstinence po vyléčení.

Drogově závislý si málokdy přizná, že má problém, je přesvědčen, že vše zvládne. A až si uvědomí, že problém má, bývá většinou pozdě na nápravu a léčba je daleko složitější a komplikovanější. OPL propadají většinou ti, kteří chtějí před něčím uniknout. Pro zdravý vývoj je důležitý vzor okolí – rodiče, sousedé, zákon atd. Dítě se učí zvládat nepříjemné stavy či zklamání. Důležitý je vztah mezi dítětem a rodiči, ale také vytváření si pojetí sebe sama. Dítě si rodiče idealizuje, jsou jeho vzorem a normou v chování. V psychickém vývoji dítěte existují rizikové faktory. Děti potřebují především pocit bezpečí, důvěry, společensky přijatelné vzory. Pokud dochází k jakékoliv deprivaci a překročení nějaké přijatelné normy, je pro každého mladého jedince důvod, aby unikl za dobrodružstvím, či výzvou k protestu. Drogu užívá, aby se vyhnul psychickým zraněním. V období dospívání představují OPL jakousi berličku – pomocný prostředek (Lachytová, 2011, s. 53–56).

3.2.2 Důsledky závislosti

Zjištění, že je v rodině drogově závislý, bývá pro ostatní členy v mnoha případech šok. Mnohdy se s tímto problémem snaží rodina vypořádat vlastními silami, avšak bezúspěšně, což znamená čas a energii, finanční zátěž. Vše je soustředěno na problém drogově závislého a „zapomíná“ se na ostatní členy rodiny, dochází k deformaci rolí

v rodině, k hádkám a konfliktům mezi jednotlivými členy. Neobvyklé nejsou útoky drogově závislého z domova, podvádění, nečestné jednání, krádeže, násilí, agrese.

Drogově závislí žijí na okraji společnosti v nepříliš vyhovujících podmínkách. Z dostupných výzkumů vyplývá, že také děti pocházející z rodin, kde jsou návykové látky užívány, se stávají často samy drogově závislými.

V případech, kdy závislí rodiče nejsou schopni se o své děti řádně postarat, většinou přebírají tuto povinnost nejčastěji příbuzní, pro které je tato situace náročná jak psychicky, tak i finančně, ale snaží se pomoci. Musí zvládnout výchovu dětí, které trpí mnohdy úzkostmi, obavami, strachem. Navíc existuje obava, ze strany pečujícího, jestli v budoucnu tyto děti nezačnou také experimentovat s návykovou látkou. Zde je na místě včas spolupracovat s příslušnými orgány a organizacemi v preventivních programech.

Není pravidlem, že jedinec, který začíná s užíváním návykových látek, má vzor v rodině. Většinou ale v těchto rodinách se objevují jiné problémy – rozpad rodiny, citová deprivace, vysoké nároky, nezáměr ze strany rodičů, vyrovnávání se vrstevníků v patologické partě aj.

V době, kdy jedinec začíná experimentovat, byť rodina a blízké okolí má ponětí, že se něco s ním děje, zavírá před danou problematikou oči a stále ho omlouvá a nechce uvěřit problému, který skutečně nastává. Ve chvíli, kdy rodiče pochopí problém a sami situaci nezvládají, většinou dochází k zavržení drogově závislého. Je to velmi obtížné, protože svého potomka tím vystavují riziku páchaní trestné činnosti a pocitu sebeselhání. Celá rodina pak žije v neustálém strachu. Mnohdy se snaží rodiče s drogově závislým udržovat kontakt a hledají pomoc v pomáhajících organizacích. Bohužel je v současné době věnována stále pozornost především závislému, nikoli rodině tohoto jedince.

3.2.3 Prevence drogové závislosti

Prevence je hlavním bodem protidrogové politiky v ČR. Závislosti na OPL se v převážné většině nemůže závislý sám zbavit. Tomuto negativnímu jevu lze preventivně předcházet. Slovo *praeventus*, pocházející z latiny a znamená zákrok předem (Kalina et al., 2003, s. 274–276).

Úkolem prevence je vytvářet a podporovat zdravý životní styl, který odmítá jakoukoliv závislost a klade důraz na včasnou prevenci a posléze eventuálně následnou léčbu. Preventivní programy jsou zaměřeny především na děti a dospívající mládež, ale také na jejich rodiče. Prevenci lze členit na (Hubinková et al., s. 228–229):

- **primární prevenci** - cílem je předcházet problémům s OPL u těch, kteří ještě s užíváním nezačali. Tato prevence je určena pro veškerou populaci,
- **sekundární prevenci** - cílem je závislost na OPL zcela zastavit, nebo alespoň omezit negativní účinky OPL,
- **terciární prevenci** - cílem je snížit negativní důsledky spojené s užíváním OPL.

Prevence ve školách nemá dlouhou tradici. Před sametovou revolucí tato prevence vůbec neprobíhala a změna nastala až po roce 1990, kdy se začaly otevírat soukromé poradny pro podporu a pomoc narkomanům. Postupně přibývalo institucí, které se danou problematikou zabývaly a programy začaly být zajímavější a efektivnější. Na každé škole je přítomen školní metodik, který má na starosti školní preventivní program. Na tomto programu se podílejí i ostatní pedagogové, ředitel školy, rodiče a jiná mimoškolní zařízení. V těchto programech je vždy stanoven cíl, jaké informace mají být žákům předávány, jakou formou, kdo je přednese a jak často budou tyto informativní besedy probíhat. Tyto programy mají být dlouhodobé, přizpůsobené konkrétní věkové skupině a jejím zájmům tak, aby byli do tohoto programu zapojeni všichni (Kalina et al., 2003, s. 291–293).

3.2.4 Preventivní programy

Uskutečňují se také jednorázové preventivní akce na základních a středních školách či neziskových organizacích, zaměřených na tuto problematiku, ve formě přednášek nebo komponovaných pořadů. Přednášky jsou soustředěné zhruba do dvou vyučovacích hodin a mají jednoho až dva přednášející. Obsah přednášky bývá zaměřen na problematiku závislostí. Komponované pořady mimo přednášek zahrnují:

- promítání různých filmů,
- hry,
- koncerty.

Odborníci často vystupují s umělci. Tyto pořady se konají pro všechny věkové kategorie.

Dnešní doba nahrává dlouhodobým preventivním programům. Ty jsou specificky zaměřeny na konkrétní cílovou skupinu. Každá škola, která si tento program zahrne do školních plánů a stanoví si jejich obsah. Do programu jsou zapojeni všichni zúčastnění formou hry, diskuse a dotazů. Mezi efektivní programy školy patří interaktivní programy pro žáky vedené „peer“ aktivisty. Méně preferovanou formou prevence bývá samotná výuka. Úspěch je zaručen vždy, když osobnost pedagoga získá žáky ke spolupráci, zvolí vhodný program a koná nad rámec svých povinností. Největším problémem poradenství ve škole je to, že poradcem bývá zvolen jeden z pedagogů dané školy. Nezřídka se pak stává, že pro dítě je těžké se svěřit s osobním problémem, u něj samého, či u spolužáka. Škola by měla vytvořit bezpečné a důvěryhodné prostředí pro každého a také být v kontaktu s rodiči.

4 Narativní přístup

V životě člověka se vyskytuje mnoho událostí, které musí člověk pochopit a zpracovat. Vytváří příběhy, které sdílí se svými blízkými, přáteli a známými. Příběh se tak stává průvodcem v životě člověka, ale také prostředkem k porozumění sebe sama i ostatním lidem, jejich chování. Příběhy jsou součástí narativní kvality lidského bytí, které mohou být sdílené. Jen vypovězený příběh může obsahovat napětí, překvapení, zklamání, obraty a úspěchy skutečné zkušenosti. Kromě reálné události může příběh prezentovat i vnitřní svět jedince, jeho představy a plány do budoucna. Příběh je identitou člověka, který ho tvoří, vypráví ho, reviduje a znovu prezentuje v průběhu života. Pomocí něj se lidé poznávají, objevují se, a odhalují jiným. Nabízí se jim tak možnost vstoupit do světa druhých a stát se jeho součástí. Tím, že lidi můžeme lépe poznat, lze také získat možnost predikovat a kontrolovat jejich chování a odhalovat jejich vnitřní svět a porozumět mu.

4.1 Narativita – životní příběh

Narativum nebo *narrative* znamená příběh, mluvení, předávání příběhů, zkušeností nebo zážitků (Hartl, Hartlová, 2015, s. 332).

Podle výkladu Vybírala a Roubala je zřejmé, že příběhy a zkušenosti si lidé předávali verbálně již od nepaměti a byly významnou součástí vývoje člověka a lidské civilizace. Příběh se považuje jak za určitého průvodce během lidského života, tak i za prostředek, jehož prostřednictvím je možné pochopit, jak lidé fungují a jaké jsou příčiny jejich chování. Za klíčovou vlastnost jedince a též za kognitivně-organizující princip se považuje sklon k tomu, jakým způsobem vnímá, chápe a přistupuje k vlastním zkušenostem v rámci příběhu (Vybíral, Roubal et al., 2010, s. 561–562).

K uplatnění narativního přístupu v oboru psychologie došlo teprve nedávno. Využívá se jako metoda zkoumání životních příběhů v psychologických výzkumech nebo psychoterapii.

Příběh je popisem konání lidí, který má časovou dimenzi. Má začátek, střed a zakončení (Taročková, 2011, s. 18). Jak uvádí Čermák, vyskytují se v něm zápletky, problémy, nepříjemné události a jejich řešení, která uvedené situace spojují do celku. Příběhy poskytují souvislost (koherenci) a kontinuitu zkušeností člověka (Čermák, 2002, s. 12).

Taročková uvádí, že důležitým prvkem mluvení je nejen souvislost, ale i směřovost, která člověka vede příběhem, a ten ho vnímá, jak se přibližuje nebo vzdaluje od požadovaného cílového stavu (Taročková, 2011, s. 19–25).

Blatný a Vlčková (2005, s. 185) chápou životní příběh jako *„produkt osobního narativního zpracování autobiografické události. Organizuje autobiografické události koherentním způsobem, spojuje životní fakta a zároveň na základě hodnocení a interpretace vytváří jejich smysl v celkovém životním kontextu“*.

Báčová (2009, s. 184) poukazuje na to, že *„Příběh, mluvení (nativum) je postup, kterým jsou minulé nebo budoucí jevy zpřítomňovány – jsou shrnuty, zhmotněny do slov, aby vysvětlily, informovaly, poučili, ovlivnily a podobně. Příběh neexistuje bez jeho vyprávění“*.

Příběh nemusí reprezentovat reálný stav věci. Třídí sociální svět, prožívání, zkušenosti, děje apod., a to na základě morálních vztahů. Jedná se o vztahy mezi společnostmi a jedincem, minulostí a přítomností, zásadami a jejich ne zcela shodným prožíváním. V příběhu má vyprávěné prožívání lidí sílu odolávat teorii o tom, jaké by toto prožívání mělo být, nebo jak jej lze vysvětlit. Příběh se nemusí uchylovat k argumentům a důkazům.

„Samotné příběhy v sobě obsahují kritéria kompetentnosti. Samy naznačují, jak se mají používat a využívat. Jsou legitimizovány jednoduchým faktem, že dělají to, co dělají“ (Báčová, 2009, s. 124).

Příběh vytváří a udržuje sociální vazby, přispívá k udržování hodnot a sociálního řádu. Podléhá kultuře a tradicím, ale také individuální psychice a osobnosti vypravěče. Je vázán na situační a společenský kontext. Sdílení příběhů je univerzální lidskou aktivitou, kterou se člověk naučí již jako dítě a bez ohledu na sociální status ho v průběhu života používá (Čermák, 2002, s. 13–14).

Základním úkolem příběhu je dávat smysl různorodému a problematickému světu lidí. Vyprávění příběhů má svá pravidla, odvozená od tradice vyprávění příběhů v dané kultuře.

„Narativní tradice definuje trojí kompetenci: vědět, vědět jak mluvit, vědět jak poslouchat. Prostřednictvím nich se vyjevuje vztah Společenství k sobě samému“ (Bačová, 2000, s. 122).

Sílu příběhu vždy lidé dobře znali, protože příběhy o lidech se podobají lidským životům, jsou tedy do jisté míry i našimi životy. Věděli, že slovo má silnou moc (zejména u pověstí a pohádek), že slovo je může zachránit, ale i zabít (Gjuričová, Kubička, 2009, s. 31).

Schopnost podělit se o vlastní zážitky, které budou mít podobu souvislého příběhu, se nepovažuje za samozřejmou. Jde totiž o jednu z narativních schopností, kdy člověk může souvislým způsobem sesumarizovat svoje zkušenosti, zážitky či pocity, které má ze svého života, a to do podoby uceleného příběhu. Proto se tato dovednost považuje za komplexní, neboť je jakýmsi výchozím předpokladem k dobrému duševnímu zdraví. Tato dovednost je u člověka vytvářena již od jeho raného dětství, ovšem jenom za určitých podmínek. Především se považuje za významné, aby byl příběh zasazen do konkrétního kontextu, byly vytvořeny spojitosti mezi událostmi, ty smysluplně posouzeny a měly význam v životě konkrétního člověka (Vybíral, Roubal et al., 2010, s. 562–563).

Má se za to, že příběh a vyprávění se považují za primární organizující principy, které jsou v životě člověka důležité pro pochopení toho, jak vnímá své vlastní zkušenosti, jak je chápe, jak se staví ke své vlastní identitě. Příběh se proto definuje jako souhrn určitých událostí se začátkem, prostředkem a koncem, které v sobě nesou informaci týkající se jak dané situace, tak i chování buď daného jedince, anebo celé skupiny. Příběh vede k určitému cíli, také popisuje vztahy vypravěče k jeho okolí. Příběh se považuje za jeden ze způsobů, jakými je možné vyjádřit, do jaké míry byl život člověka důležitý. O jedné události může člověk vyprávět různé příběhy, které se mohou měnit v závislosti na čase, kdy je vypovězen, a na osobní pohodě vypravěče. Vyprávění příběhů může mít pro člověka více významů. Může např. fungovat jako posílení jeho identity či k předávání morálního poselství (Vybíral, Roubal et al., 2010, s. 564).

Osobní příběh v sobě obsahuje jakýsi pravzor příběhu dané společnosti, a tím odráží společně sdílené významy, hodnoty a normy. Množství a různorodost interpretací poukazuje na to, že není možné nalézt jednu pravdu, nebo jednoznačně vysvětlit život daného jedince a jeho příběhu. Každodenní život lidí je propleten různými situacemi a událostmi, které se při jejich vyjadřování prezentují jako jejich životní příběhy. Říká se tím, že události lze přijímat zcela pasivně, prožívat je jako události pouze na pozadí toho, co jim předcházelo a předvídání toho, co bude následovat.

„Bereme v úvahu minulou zkušenost, uvažujeme o budoucnosti a přítomnost bereme jako přechod mezi nimi.“ Podle některých autorů, když předkládáme své příběhy, stáváme se zodpovědnými za svůj život“ (Taročková, 2011, s. 31).

Murray (2015, s. 98–99) uvádí, že existují tři základní formy příběhů:

- progresivní, vede vypravěče jednoznačně k cíli,
- regresivní ho stále vzdaluje od cíle,
- stabilní příběh pozice a cíle neměnné.

4.2 Narativní přístupy

Příběh a život jsou ve vzájemné interakci. Dá se říci, že význam života je závislý na příbězích, které si člověk vytváří, vypráví je a naslouchá jim. V příběhu se ukazují lidské možnosti, vztahy k realitě, k jiným lidem i k sobě samému, k životu obecně. Zkoumáním těchto příběhů lze porozumět lidským obtížím. Pomáhají odkrývat strategie životních postojů, tendenci člověka chápat život, emocionální prožívání důležitých životních událostí a lze z nich vyčíst zažité vzorce chování. Příběhy, tedy narativní přístup, je využíván v psychologickém poradenství, zvláště v celoživotně vývojově – biodromálně orientovaném poradenství (Tóthová, 2011, s. 35–36).

K získávání životních příběhů je v poradenské praxi využíváno více metod. Nejdůležitější z nich je rozhovor, ale kromě něj je možné využít také deníky, autobiografie, poznámky, anebo zápisky. Z novějších metod lze zmínit řízenou autobiografii, metodu kresby čáry života a techniku koláže (Gulová, Šíp et al., 2013, s. 118–119).

4.2.1 Narativní interview

Narativní interview je druhem rozhovoru, při kterém jde o rekonstrukci příběhu celého života, případně jen částečného příběhu. Měl by být veden citlivě, bez soudů. V úvodní části, kdy je osoba požádána vyprávět příběh, není vhodné vstupovat do hovoru a přerušovat jej. Teprve po jeho skončení se doporučuje doplňovat si fakta, vyjasňovat si nesrozumitelnosti, dotazovat se/ptát se (Reichel, 2009, s. 111).

V průběhu vedení narativního interview je však možné narazit na některé další specifické potíže, které lze popsat následovně (Vendelová, 2004, s. 145–146):

- je to neschopnost dotazované osoby vzpomenout si,
- potíže s vybíráním vhodných informací z vlastního života a se schopností udržet plynulost a smysluplnost příběhu,
- neochota osoby vyprávět o všem,
- vynechávání/zamlčování faktů, určitých (háklivých) témat,
- vyhýbání se vlastní interpretaci/zlehčování/spoléhání se na společnou zkušenost s výzkumníkem.

Životní příběhy je možné použít pro různé cíle jako např.:

- kronika života a význam klíčových událostí, budování identity, projektování budoucích vztahů,
- způsob přenosu – předávání kulturního dědictví či organizační kultury,
- morální funkce – výstražné příběhy, příběhy o úspěchu (Gulová, Šíp et al., 2013, s. 119–120).

Jak již bylo uvedeno, každý život je vlastně příběh. Každý člověk má tedy svůj příběh a zároveň je obklopen příběhy o jiných, o událostech, které se staly, příběhy vysvětlujícími svět kolem nás. Vyprávění životního příběhu může být pro člověka prospěšné, dokonce léčivé. Může mít terapeutický význam, a to i tehdy, jde-li o jeho vyprávění za účelem výzkumu (Křivohlavý, 2015, s. 90).

4.2.2 Řízená autobiografie

Biografická metoda zkoumá životy/příběhy lidí prostřednictvím dokumentů a svědectví z jejich života. Je to běžně používaná metoda v sociologii, etnologii, antropologii a začíná se využívat také v psychologii. Může se zde zahrnout práce s autobiografiemi, biografiemi, diáři, dopisy, životními historiemi, životními příběhy apod. (Goodson et al., 2016).

Lidské životy se často mění a lidé uznávají smysl svého života různými způsoby. Řízená autobiografie pomáhá sesbírat co nejvíce různorodých životních příběhů běžných lidí. Nepokouší se vyřešit životní situace, nesoudí dobro či zlo. Řízená autobiografie chápe životní příběh jako knihu plnou postav, scén a motivů. Jejím cílem je zjistit, jak člověk chápe svou minulost, přítomnost, a jak předpokládá svoji budoucnost. Autobiografie se zaměřuje na osm témat lidského života. Je postavena na myšlence kritických událostí, nebo epizod. Jedná se o situace, které se vyskytly v konkrétním čase a na konkrétním místě. Při popisování těchto událostí je důležité, aby se protagonista zaměřil a podrobněji popsal:

- kdy se událost odehrála,
- co přesně se při této události stalo,
- kdo se účastnil této události,
- co v dané chvíli myslel, cítil a chtěl,
- proč je podle něj událost důležitá, co říká o tom, kdo je, kým byl a jak se vyvíjel v čase (Goodson et al., 2016).

Řízenou autobiografií se chápe určitý životní příběh, jde v podstatě o centrální metaforu, jejímž prostřednictvím je vymezen narativní přístup. V adolescentním vývojovém období se na jedince nahlíží jako na tzv. „kino“ jeho vlastního „Já“. Osobní identita člověka je reprezentována a skládá se z:

- „*nukleárních epizod*,
- *imaga*,
- *ideologického nastavení (lze říci i hodnotové orientace)*,
- *tvůrčí potence scénáře (generativity script)*“ (Čermák, 2003, s. 518).

PRAKTICKÁ ČÁST

S ohledem na cíl bakalářské práce je praktická část věnována analýze tří kazuistik, kdy je na příkladu bývalých uživatelů OPL poukázáno na to, jakým způsobem může užívání OPL vést k problémům s uplatněním na trhu práce, rozvojem pracovní kariéry a udržení si práce jako takové. Na příkladu těchto kazuistik je možné jednoznačně stanovit, jak může poradce do budoucna, z hlediska kariérového poradenství, s bývalými uživateli OPL pracovat. Zároveň je možné prostřednictvím těchto příběhů adolescentům na středních školách předat myšlenku, že užívání návykových látek má značný dopad na budoucí kariéru a na neschopnost docílení ekonomické nezávislosti.

Kazuistika

Kazuistika pochází z latinského slova casus což znamená případ nebo událost. Jako častější pojem se využívá případová studie (Case study). Je to jedna z hlavních výzkumných metod, která se často využívá při vědeckém zpracování pomocí deskripce konkrétního případu. Studie je dále analyzována v souvislosti s vývojovými projevy. Dále se využívá v právu, lékařství, pedagogice, klinické psychologie a jiné (Rivermedia, 2017).

Kazuistiky vznikly na základě rozhovorů s respondenty, kteří souhlasili a byla jim zaručena anonymita. Rozhovory byly realizovány 22. dubna 2022. K rozhovoru bylo vytvořeno klidné místo, aby nebyl respondent rušen. Každý respondent byl seznámen se záměrem a s cílem tohoto rozhovoru. V každém případě mě byl udělen ústní souhlas, že mohu danou kazuistiku aplikovat do své práce.

5 Cíl empirické části

Respondenti jsou mladí (zletilí) lidé, kteří mají zkušenost s návykovými látkami, cílem je zjistit, jak je možno těmto jednotlivcům pomoci v rámci kariérového růstu na trhu práce. Tito mladí lidé mají (i dle vlastních slov) ztížené, či omezené možnosti uplatnění na trhu práce. Mezi hlavní důvod se řadí nedostatečné vzdělání, drogová závislost (ev. minulost), kdy na osobu závislou na návykových látkách pohlíží většina zaměstnavatelů s despektem a nedůvěrou.

Cílem je zjistit:

1. do jaké míry ovlivňuje zkušenost s návykovými látkami u daného jedince budoucí kariéra,
2. jaké možnosti uplatnění na trhu práce má s ohledem na drogovou minulost a záznam z rejstříku trestů,
3. do jaké míry může kariérový poradce ovlivnit uplatnění daného jedince se zkušeností s užíváním návykových látek na trhu práce.

6 Kazuistiky

6.1 Kazuistika č. 1

Představen je 21letý Milan, který toho času pobývá v Terapeutické komunitě Karlov. Má již za sebou téměř kompletní program v tomto zařízení a měl by jej opustit během následujících 14 dnů. Na svůj problém, jak tvrdí, získal patřičný náhled, uvědomuje si zejména problémy, které mu užívání OPL způsobují. Obává se zejména toho, jak se bude v budoucnu schopen začlenit do společnosti a získat dobré zaměstnání, neboť má pouze základní školu (povinnou školní docházku), střední školu nedokončil, neboť již v té době užíval OPL, zejména pak heroin.

6.1.1 Osobní anamnéza

Před 13 lety, ve věku 8 let, utrpěl Milan vážnější úraz hlavy, byl operován a následně sledován v intenzivní péči neurologa. Pravidelně užíval léky, které však na doporučení odborného lékaře mohl vysadit před čtyřmi lety. Milan v minulosti, konkrétně před 10 lety, navštívil také psychologa, což si podle něj vyžádala jeho matka. Milan to odůvodňuje tím, že ji nerespektoval, vulgárně se vůči její osobě vyjadřoval. Také uvedl, že si na jeho chování stěžovali učitelé, proto musel přibližně půl roku navštěvovat psychologa. Pak se jeho chování upravilo, což také ukončilo docházení za tímto odborníkem.

Když mu bylo 17 let, musel navštívit i psychiatra. Důvodem bylo jeho neovladatelné chování. Milan dále vyprávěl, že mu však žádné léky nenasadil, ale doporučil ho ke klinickému psychologovi. Matka se však, dle Milanova vyprávění, rozhodla, že s ním ke klinickému psychologovi nepůjde, protože měla dost jiných problémů. Milan si nyní dle svých slov uvědomuje, že se postupně od této doby začalo jeho chování stále více zhoršovat, což také mělo vliv na vznik závislosti na OPL.

6.1.2 Rodinná anamnéza

Milan pochází z neúplné rodiny. Jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo 7 let. Jeho otec je alkoholik, nikdy však nepodstoupil léčbu. Jeho závislost byla také důvodem, proč se Milanovi rodiče rozvedli. Milan si vzpomíná, že jeho matka často plakávala. Když

přišel otec domů, tak byl obvykle křik. Otcův odchod vnímal pozitivně, protože pak už byl doma klid, bez křiku a hádek. Otec se s Milanem potkával jen sporadicky a vždy jenom na chvíli. Uvádí, že šli jen na zmrzlinu a poté ho odvedl domů. Od svých 9 let se s otcem už neviděl a dosud s ním není v kontaktu. Neví, co dělá a ani v jakém se nachází stavu – zdravotním/sociálním. Nemá na něj ani kontakt a také neví, kde se aktuálně zdržuje, zda vůbec ještě žije. S odstupem času to vnímá velmi citlivě. Dokonce si myslí, že kdyby se jeho otec více snažil, tak se mohli stýkat dodnes.

Milanova matka se po rozvodu seznámila po několika letech s novým partnerem. Její vztah trval pět let. Jmenoval se Josef. Milan si k němu nevytvořil žádný vztah. Josef se o něj nezajímal, byl často mimo domov, často jezdil na služební cesty do zahraničí, a když se náhodou objevil doma, tak se věnoval převážně jen Milanově matce a svým dětem, které ze vztahu vzešly. Vztah byl harmonický, do té doby, dokud se matka nedozvěděla, že ji Josef podvádí. Milan vzpomíná, že pak znovu často plakávala. Od té doby je sama, žádného dalšího partnera si nenašla ani nehledá.

Milan má dva sourozence, o dva roky mladšího bratra Martina a o tři roky mladší sestru Janu. Se sourozenci vždy vycházel dobře a byli si vzájemně oporou. Dokonce, i když měl Milan problémy s chováním. Sice nechápali situace, ale snažili se být jeho oporou. O prázdninách velmi rád jezdíval za svými prarodiči, vždy tu byli pro něj, naslouchali mu, s dědečkem často hrál karty a s babičkou si povídali o všech problémech. Snažila se mu situaci, které nerozuměl, vždy vysvětlit. Milanovi prarodiče už zemřeli. Nicméně, vzpomínky na ně v Milanovi zůstávají dodnes.

6.1.3 Sociální anamnéza

Milan se domnívá, že v kolektivu nebyl nikdy oblíbený. Již na základní škole byl ostatními považován za „outsidera“, spolužáci se s ním odmítali bavit. Bylo to dáno i tím, že byl spíše samotářský, málo komunikativní, sám nedokázal navázat kamarádský vztah. Považuje se za introverta. Milan také vypráví o tom, že v době docházky na základní školu trpěl velice tím, že neměl zážitky s otcem, jako jeho spolužáci, před kterými by se mohl pochlubit. Jeho matka také neměla čas se mu věnovat, stejně tak i jeho sourozencům, neboť se jako samoživitelka musela podle Milana hodně „ohánět“. Milan uvedl, že neustále pracovala, aby se všichni měli alespoň trochu dobře. Co si tak pamatuje, otec výživné posílal jenom sporadicky,

matka to však podle něj nijak neřešila. Věděla, že by z něj peníze stejně nedostala, a „tahat“ se po soudech nechtěla. I když si matka našla nového partnera, tak se situace vůbec nezměnila. Podle Milanova vyprávění, buď byla v práci, nebo když se narodili sourozenci, trávila hlavní čas s péčí o ně a novým přítelem.

Milan dlouhodobým nezájmem své matky velmi trpěl, proto častěji navštěvoval, prarodiče. Tuto dobu popisuje jako nejšťastnější v rámci svého dětství, cítil se zde „jako doma“. Prarodiče se mu plně věnovali a vždy se cítil jak na novém světě. V současné době již prarodiče nežijí, avšak na ně často s láskou vzpomíná.

Zároveň se chtěl také kamarádit i s vrstevníky. Tím, že nebyl schopen snadného navazování vztahů se stejně starými dětmi, neměl téměř žádného kamaráda, s kterým by mohl trávit volný čas. V době základní školní docházky, měl pouze jednoho kamaráda, Martina, kterého dosud nazývá nejlepším přítelem.

Oba spojovalo to, že ani Martin, podobně jako Milan, nevyrůstal se svým otcem. A stejně jako o Milana, tak ani o Martina se otec nezajímal. Seznámili se na základní škole, kamarádit se začali v páté třídě. Od té doby se stali nerozlučnými spojenci. Toto jejich kamarádství trvalo až do chvíle, dokud je nerozdělila střední škola.

Zde Milan potkal nové spolužáky a byl rád, že se s ním chtějí „kamarádit“. Zažíval opak toho, co na základní škole. Milan se však dostal do „party kamarádů“, začal zažívat něco nového, co až do svých 15 let vůbec nepoznal. Často s nimi trávil svůj volný čas, a to i na úkor studia. Někdy se domů vracel i pozdě večer. Jeho matka o tom často ani nevěděla, protože se o trávení jeho volného času nezajímal. Se sourozenci měl dobrý vztah a ti ho nikdy neprozradili, když přišel domů v pozdních hodinách. Milan dle svých slov vnímal všechno pozitivně, konečně měl spoustu kamarádů, což si v dětství vždy moc přál, a najednou se mu to vyplnilo.

Postupně se začali s Martinem postupně odcizovat, protože jeho matka měla vyšší nároky na výchovný režim. Setkávali se stále méně, až se přestali zcela přátelit. V této době to Milanovi podle jeho vyprávění však vůbec nevadilo, protože se konečně nacházel v partě, dle svých slov, „úžasných lidí“. Dnes si však uvědomuje, že součástí party byli i takoví chlapci, kteří se chovali problematicky, měli časté absence, toulali se, narušovali noční klid, dostávali se do „křížku“ s policisty. Milan se postupně stal jedním z nich.

První impuls setkání se s drogou, Milan označuje jako osudný večer. Jeden z členů party donesl heroin a všechny ostatní nalákal, aby jej také vyzkoušeli. Popisuje, že po jeho užití se cítil plně utlumený, byl zklidněný a měl pocit, že ho nic netrápí. Takový stav se mu zalíbil a chtěl ho znovu prožívat. Toto bylo důvodem, proč se užívání drogy nechtěl vzdát, což nakonec u něj vedlo ke vzniku závislosti na této OPL. Milan dále vypráví, že měl stále častější nutkání na heroin kvůli rychlejšímu a lepšímu spánku. Začal zanedbávat školu, sháněl drogu, kde se dalo, peníze si obstarával krádeží nejprve u matky. Drogová závislost se stala postupně nezvladatelnou, naprosto ovládla jeho život, na ničem jiném mu už nezáleželo, pouze se vyhnout abstinenčním příznakům, žít s heroinem, který potřeboval stále častěji. Školu naprosto vytěsnil ze svého života, na ní mu nezáleželo. Neuvažoval o tom, jaká bude budoucnost, pokud nebude mít potřebné vzdělání. Žil v podstatě ze dne na den. Jeho celý život byl prostoupen tím, aby dokázal získat drogu. Vše se točilo jenom kolem ní.

6.1.4 Následky závislosti

Stále častěji chodil za školu, výuku zanedbával stále více, objevoval se pouze na některých hodinách, až do ní přestal chodit úplně. Počet zameškaných hodin neúměrně narůstal. Milan se proto rozhodl, s ohledem na jeho tehdejší život, že vlastně školu ke svému životu vůbec nepotřebuje, že je, podle jeho tehdejšího smýšlení, zcela nepotřebná. Byl vyloučen ze studia. To ho však nikterak netrápilo. Často se totiž potuloval venku s partou, občas něco ukradl, aby měl na dávku.

Milan dále vypráví, že ač si matka všimla, že se změnilo nejenom jeho chování, ale také fyzický vzhled, nevěděla, jak mu vlastně pomoci. Také jeho sourozenci si uvědomovali, že se děje něco špatného, ale tím, že byli mladší, nevěděli, co mají dělat. Milan se svěřuje, že i kdyby chtěl do školy chodit, stejně by to nedokázal, že by ho stejně ze školy vyhodili. Neustále mu totiž bylo špatně, míval křeče v břiše, někdy ho píchalo na hrudi a občas měl pocit, že slyší hlasy. Také výrazně pohubl.

Neměl peníze, ani práci, a dokonce i jeho kamarádi z party se od něj začali kvůli jeho stavům odvracet. Začal postupně ztrácet smysl života. Až jednoho dne posbíral veškerou sílu, která mu ještě zůstala a ze zbytku jasného myšlení učinil důležité rozhodnutí, vyhledal odbornou pomoc a na radu se rozhodl podstoupit léčbu. Kontaktoval proto organizaci Sananim, kde se zapsal do pořadníku o umístění do Terapeutické komunity Karlov, kam později nastoupil.

6.1.5 Současná situace – prognóza do budoucna

Milan dnes uvádí, že právě nástup do Terapeutické komunity Karlov považuje za nejlepší rozhodnutí svého života. V době před kontaktováním organizace Sananim, si uvědomil, že ho vlastně život nebaví, a že pokud se něco nestane, tak bude potřebovat stále více heroinu, bude muset o to více krást, snad si i vydělávat prostitucí. Toto nechtěl dopustit. Jenže sám si nedokázal pomoc. Do práce by ho tehdy těžko jenom někam vzali, jak dnes vypráví. A právě to, že nemá žádné vzdělání, vnímá jako svůj největší handicap. Velmi ho mrzí, že nedokončil střední školu. Má v podstatě jenom základní vzdělání, a pokud by mu např. na Úřadu práce nabídli zaměstnání, jednalo by se maximálně, dle jeho slov, pouze o pomocné práce za minimální mzdu. Proto je rozhodnut, že poté, co dokončí program v Terapeutické komunitě, se půjde zaregistrovat na Úřad práce, kde doufá, že mu pomohou na začátku alespoň s nějakým rekvalifikačním kurzem, aby se mohl ucházet o obstojnou práci. Mezitím by se začal připravovat na dokončení studia na střední škole. Milan se svěřuje, že by se rád opět dostal na střední školu, kterou předtím nedokončil, protože ho to tam zpočátku bavilo, a myslí si, že by mu to později mohlo pomoci, aby se stal ekonomicky nezávislým. Zároveň si je vědom toho, že jeho minulost už mu nikdo neodpáře, ale rád by, aby mu do začátku někdo pomohl se připravit na budoucí pracovní uplatnění, aby si mohl vydělávat, a zároveň mohl i studovat. Uvažuje o dálkovém studiu, ale zatím neví, zda to půjde, protože to ještě nezjišťoval, ale bylo by to dle jeho slov ideální. Bojí se však případného zklamání, pokud to nevyjde tak, jak by si přál a ví, že je stále ohrožen drogou a možnostmi selhání.

Vzhledem k tomu, že Milan doposud nebyl nikde zaměstnán, nepobírá ani žádný příspěvek z Úřadu práce. Matka jej částečně finančně podporuje, ovšem ani ona sama nemá příliš možností.

Kariérové poradenství by se v případě Milana mělo zaměřit především na upevnění jeho pracovních dovedností a návyků a vést ke zvýšení jeho sebevědomí, cílevědomosti a dokončení odborné kvalifikace, neboť disponuje pouze základním vzděláním, což je již na počátku vstupu na trh práce poměrně limitujícím faktorem, který bude potenciální zaměstnavatele odrazovat. Pozitivní však je poměrně vysoká motivace ze strany Milana, který má zájem o zvýšení své kvalifikace a dokončení střední školy. Kariérový poradce by jej proto měl nadále motivovat, aby nepolevoval v tomto svém úsilí, zároveň by mu však měl představit reálné možnosti. Prezenční studium se v tomto případě nejeví jako reálné, s ohledem na získání ekonomické nezávislosti. Milan by se měl po dokončení programu v terapeutické komunitě Sananim přihlásit na Úřad práce a zde se registrovat, neboť Úřad práce spolupracuje s různými zaměstnavateli poptávající různé druhy pracovních pozic, a to včetně nekvalifikovaných dělníků. Milan by však měl být nadále aktivní ve vyhledávání vhodných pracovních příležitostí skrze různé webové portály. V úvahu připadají prozatím i některé brigády pro nekvalifikované pracovní síly. To je však jen dočasnou situací. Měl by také získat kontakty na neziskové organizace, které spolupracují s tzv. chráněnými zaměstnavateli, a kteří primárně zaměstnávají bývalé uživatele OPL nebo osoby vracející se z výkonu trestu. To by do budoucna mohl být pro Milana odrazový můstek k získání prvních pracovních zkušeností. Zároveň by mohlo probíhat jeho večerní (distanční) studium střední školy. Zde je však nadále důležité, aby po dobu, než Milan získá první zaměstnání na hlavní pracovní poměr, mohl bydlet u své matky, která by pro něj byla dostatečnou sociální podporou, a byl stále v kontaktu s kariérovým poradcem.

6.2 Kazuistika č. 2

Ve druhé kazuistice je popsán příběh 22leté Kamily, která by, jako Milan, měla v brzké době Terapeutickou komunitu Karlov opustit. Program absolvovala v téměř celé délce, kdy na počátku měla problémy s adaptací na režim a normy, které bylo třeba dodržovat. Kamila pochází z romské etniky, kde režim není na programu dne u všech samozřejmostí.

Podobně jako Milan v předcházejícím příběhu, ani Kamila nedokončila střední školu, přičemž se na základní škole, dle jejích slov, učila průměrně, v kolektivu byla oblíbená, bavil ji hlavně sport, měla sny, co jednou dokáže. Dnes si však toto již nemyslí. Neví, co vlastně bude, obává se, že se nedokáže opětovně začlenit do společnosti, že si nenajde práci, a opět spadne do drogové závislosti. Z toho má pravděpodobně největší strach. Vypráví, že pokud by mohla někdy změnit svoje dřívější rozhodnutí, nikdy by OPL brát nezačala, bohužel toto již nedokáže zvrátit. Dle jejích slov, co se stalo, nejde odčinit, doufá, že se vyléčí a jednou se stane opět plnohodnotným občanem, kterému bude snad dána nová šance, příležitost, aby mohla dostudovat a najít si dobře placenou práci, která ji bude bavit.

Ačkoliv dnes uvádí, že je šťastná, že se na doporučení své matky rozhodla podstoupit léčbu, má strach, jakým směrem se bude ubírat její život poté, co Terapeutickou komunitu opustí.

6.2.1 Osobní anamnéza

Podle Kamily, co si pamatuje z vyprávění svých rodičů, probíhal její raný vývoj v normě, bez nějakých zvláštních odchylek. Co tak ví, byla do tří let kojena. Vyvíjela se jako každé zdravé dítě. Vzhledem k tomu, že oba rodiče byli zaměstnaní, začala od svých tří let navštěvovat mateřskou školu, kde to měla ráda, líbilo se jí tam. Bez problémů také proběhl nástup na základní školu.

Kamila započala povinnou školní docházku v 6 letech. Na základní školu se ihned adaptovala, neměla zde žádné výrazné problémy. V kolektivu i u učitelů byla vždy oblíbená, ráda se učila, ač jí některé předměty tolik nešly. Dle svých slov se ráda věnovala tělesné výchově, výtvarné výchově, českému a anglickému jazyku. Zde spíše vynikala. Naopak průměrného prospěchu dosahovala v předmětech, jako matematika, fyzika a chemie. Na druhém stupni základní školy již měla, jak sama uvádí, jasno, čemu by se chtěla po základní škole věnovat. Rodiče ji v tomto rozhodnutí plně podporovali. Rozhodla se pokračovat v tříletém oboru kadeřnice na středním odborném učilišti, které mělo být zakončeno výučním listem. Domnívala se, že by si pak jednou, v budoucnu, otevřela i svůj vlastní kadeřnický – kosmetický salón. Vždy se zajímala o módu, a proto se jí tento obor jevil jako perspektivní a pro ni velice vhodný. Situace se začala měnit, po ukončení povinné školní docházky. V této době,

ještě ani ne v 15 letech, si našla prvního, stejně starého přítele Davida, taktéž z romské etniky. Kamila nepatřila mezi žákyně s výborným prospěchem, spíše mezi průměr, ale studium ji, díky jiným zájmům v nové známosti, moc nebavilo, začala ho zanedbávat a také nastaly problémy v rodině. V průběhu prvního ročníku otěhotněla a porodila první dítě, proto musela studium dočasně přerušit. Domnívala se, a se školou měla domluveno, že nastoupí opět do prvního ročníku, jakmile dítě dovrší 2 let. Mezitím však Kamila opětovně otěhotněla a před dovršením svých 17 let porodila druhé dítě. Již krátce po prvním porodu péči o dítě nezvládala a začala experimentovat s OPL a brzy závislosti zcela propadla. Školu proto definitivně ukončila. Má tedy pouze základní vzdělání.

Kamila byla emočně více navázaná na matku. Dříve se věnovala sportovním aktivitám a různým mimoškolním aktivitám. Rodičům, především otci, se její změna v chování nelíbila, docházelo k častým hádkám. Kamila se rozhodla a odstěhovala se k rodině Davida. David měl problémy s návykovými látkami již v minulosti, a má dodnes.

6.2.2 Rodinná anamnéza

Kamila pochází z úplné romské pětičlenné rodiny. Narodila se a žila v menším městě v třípokojovém bytě. Později se s rodiči a dvěma sestrami odstěhovala do příměstské vesnice, kde žili v rodinném domě. Vesnice se nachází na území Ústeckého kraje. V té době jí bylo 12 let.

Otec je 50letý Rom, bydlí se svou manželkou ve zmiňovaném rodinném domě. Má ukončené učňovské vzdělání v oboru strojírenství – soustružník. Dlouhodobě byl nezaměstnaný, toho času pracuje v místní továrně jako skladník. Absolvoval také kurz soukromé bezpečnostní služby a jistý čas tuto práci vykonával. V dané lokalitě je však vysoká nezaměstnanost. Otec má dlouhodobý problém s alkoholem, už dvakrát byl na léčení. Poprvé, když bylo Kamile asi 15 let, podruhé to bylo před třemi lety. Otec pochází z rodiny, kde byl veden k silné křesťanské víře, pokouší se v ní setrvávat. Matce je též 50 let, pochází z romské rodiny, kde otec uplatňoval velmi přísnou výchovu. Má ukončené učňovské vzdělání v oboru krejčovství, profesi se i dlouho věnovala, ale vzhledem k tomu, že měla zdravotní problémy s páteří, momentálně pracuje jako uklízečka v místní základní škole. I v současnosti trpí vážnými problémy páteře a chronickými bolestmi.

Kamila je druhá ze tří děvčat. Starší sestra je 26 let, vystudovala střední zdravotní školu. V profesi se uplatnila, nejdříve pracovala v nemocnici ve městě asi 25 km od místa bydliště, později však odešla a pracovala jako technička v místní fabrice. Byla přijata i na vysokou školu – na medicínu, ale protože se mezitím vdala, její priority se změnila a ke studiu již nenastoupila. Momentálně žije s manželem a dvěma dětmi ve třípokojovém bytě v sousední vesnici. Mladší sestra je 20 let, dlouhodobě s rodiči nežije. Po ukončení střední ekonomické školy odešla do Prahy, kde si našla práci a nastoupila na dálkové vysokoškolské studium v oblasti mezinárodního managementu. Rodiče navštěvuje o víkendech. Se sestrami se setkává velmi zřídka.

Vztahy mezi rodiči nebyly trvale rozvráceny, ale otcův alkoholismus negoval mnoho rodinných chvil. Kamila si pamatuje na hádky rodičů, které byly většinou kvůli alkoholu, jinak hádky v rodině neprobíhaly. Výchova dětí však rodičům nebyla nikdy lhostejná. Otec, navzdory problému s alkoholem, se snažil o dodržování nastaveného režimu v rodině a matka se aktivně podílela na výchově. I když recidivy otce vnímaly velmi negativně měly s rodiči vytvořený pevný vztah. Děvčata byla vychovávána v duchu křesťanské víry, vedena k dodržování pravidel a povinností a řádným hygienickým návykům. Jejich životní úroveň byla průměrná, finanční rozpočet však byl občas velmi nízký a museli se hodně uskrovnovat. Děvčata již od období dospívání vyhledávala různé pracovní činnosti a brigády, kde si mohla samostatně finančně přilepšit.

6.3 Sociální anamnéza

V době, kdy se Kamila odstěhovala, začala kouřit cigarety, později také marihuanu. U těchto měkkých drog však nezůstala, pokračovala i v tvrdších, až skončila u pervitinu, který si aplikovala nitrožilně. Sama na to peníze neměla, jistý čas ji finančně v tomto směru podporoval právě její David. Starost o děti přešla převážně na rodiče Davida, především jeho matku. Ona sama, jak tvrdí, se moc nestarala. Finanční situace mladé rodiny nebyla příliš dobrá, neboť v té době Kamila chodila jenom na nárazové brigády a veškerý příjem sestával z jejího rodičovského příspěvku. David byl nezaměstnaný, byl registrován na Úřadu práce.

Peníze si obstarával drobnými krádežemi. V té době však již byl závislý na pervitinu a k jeho užívání postupně přivedl i Kamilu, která byla ve vztahu nespokojená, a tak se tímto snažila uniknout od reality.

Později, když už mladé rodině nestačily jejich příjmy pokrývat výdaje na drogy, začali rozprodávat majetek, půjčovat si peníze, dokonce se Kamila uchýlila k domácí prostituci. K této myšlence ji přivedl právě její partner, který za tím viděl rychlou cestu k přísunu peněz.

Takovým způsobem fungovali nějaký čas, aniž by si toho kdokoli z rodiny Kamily všiml, protože rodiče s drogovou problematikou zkušenosti neměli, nepodezívali je. Pouze nesouhlasili s tím, že Kamila zanechala studia. Stále jim dokola opakovala, že jej jenom na čas přerušila, a že se k němu vrátí, jen co děti povyrosteou.

6.3.1 Následky závislosti

Poté, co se stala dvojnásobnou matkou, se snažila získat finance nárazovými brigádami, ale v důsledku její stále silnější závislosti na OPL a častých konfliktů se zaměstnavatelem, jich brzy zanechala. Její přítel si však uvědomoval, že nevyžijí pouze z jejího rodičovského příspěvku a ze sociálních dávek, které pobíral on. Donutil proto Kamilu k provozování prostituce v jejich bytě, uchýlovali se také k různým drobnějším krádežím. Výrazně se zadlužili, protože veškeré finance využili k získání další dávky drogy. Dá se proto hovořit o tom, že jediná déletrvající „pracovní zkušenost“ Kamily je prostituce. Do tří let věku dětí pobírala rodičovský příspěvek. Situace se změnila v době, kdy se Kamila začala potýkat díky užívání OPL s vážnými zdravotními problémy. Jednoho dne ji rodiče našli ležet v bezvědomí na ulici, když si šla znovu pro svou obvyklou dávku. Starší sestra (zdravotnice) začala jednat a za pomoci celé rodiny Kamilu přesvědčili, aby podstoupila léčbu, a především, aby zůstala matkou svým dvěma dětem. Rodiče trvali na rozchodu s Davidem. Viděli to jako nejlepší alternativu pro její záchranu.

6.3.2 Současná situace – prognóza do budoucna

Kamila dle svých slov nastoupila k léčbě do Terapeutické komunity Sananim po absolvování pobytu v nemocnici, dobrovolně, kde se momentálně léčí z drogové závislosti. Její závislost je doprovázena psychickými problémy a depresemi.

V tomto zařízení se přizpůsobila danému režimu. Kolektiv přijímá, dobře reaguje a spolupracuje s terapeutickým týmem, který je tvořen z psychologa, psychiatra, sociálního pracovníka, zdravotní sestry, terapeutické sestry a v neposlední řadě také z pracovníka pro kariérové poradenství.

Za pozitivní faktory pro budoucí spolupráci z hlediska kariérového poradenství lze považovat fakt, že si Kamila plně uvědomuje svou závislost na OPL, a proto byly stanoveny následující cíle komplexní léčby.

Je třeba korigovat:

- závislost na drogách,
- přetrvávající deprese,
- motivace k získání zaměstnání,
- pracovní návyky,
- podpora a posílení narušených rodinných vztahů.

Uvedené cíle řeší s následujícími kompetentními členy terapeutického týmu:

- léčbu závislosti (psychiatr, sociální pracovník),
- léčbu depresí (psychiatr),
- psychoterapii, rodinnou terapii,
- přehodnocení hodnot v životě (psychiatr, psycholog, sociální pracovník),
- motivace k práci a pracovním návykům,
- zvýšení odborné kvalifikace,
- nalezení vhodného pracovního uplatnění (kariérový poradce),
- hledání možností a způsob splácení dluhů (sociální pracovník).

Kamila od počátku zařazení do terapeutické komunity Sananim jeví zájem o léčbu, aktivně se na ní podílí, proto lze předpokládat, že bude pracovat také na svém budoucím pracovním uplatnění a bude vysoce motivovaná pokračovat ve studiu. Je vhodné, aby pokračovala v témže oboru, který začala studovat po absolvování

základní školy, neboť daný obor si sama vybrala, bavil ji a lze očekávat, že se v něm bude moci také v budoucnu seberealizovat. Za velké pozitivum se považuje její zájem o rodinu, především o děti. Dále je ceněna aktivita a podpora rodiny vůči Kamile. Toto je pilíř, na kterém je potřeba celý proces kariérového poradenství stavět. Silným prvkem je víra, která jí byla od dětství vštěpována, právě prostřednictvím závislého otce.

Po ukončení programu je Kamile doporučováno pokračovat v abstinenci ve spolupráci s psychiatrem podle místa bydliště, a to minimálně jednou měsíčně. V případě potřeby může využít posilovací léčbu. Pro další spolupráci v oblasti kariérového poradenství se jeví jako pozitivní, že drogová závislost nebyla doprovázena jinou závislostí. Budoucí pracovní uplatnění však může být pro Kamilu ztěžující z důvodu nejenom její minimální odborné kvalifikace, ale také z důvodu její kriminální zkušenosti. V minulosti se dopouštěla finančních podvodů, a provozovala několik let prostituci. Její závislost na OPL měla velmi negativní dopad na rodinné vztahy, vyústila v rozchod s přítelem, otcem jejich dětí, v jejich separaci na určitý čas od matky, a zároveň odcizením vztahů mezi sourozenci, také zklamáním ze strany rodičů. Její zadlužení také vedlo k poškození sociálních a materiálních hodnot. To vše jsou faktory, které mají negativní vliv na její budoucí pracovní uplatnění.

Pod nestátní neziskovou organizací Sananim dlouhodobě funguje Pracovní a sociální agentura (PSA), která se v rámci svých projektů zabývá pracovní rehabilitací bývalých uživatelů OPL. Kariérový poradce této organizace bude nadále Kamile pomáhat s jejím pracovním uplatněním a vstupem na trh práce.

Do budoucna se jeví především jako rizikové, že Kamila nemá čistý trestní rejstřík, musí řešit svoje předlužení, má nízkou kvalifikaci, a též je matkou dvou dětí, na což stále zaměstnavatelé nereagují příliš pozitivně. Proto se pro Kamilu do budoucna jeví jako nejdůležitější, aby ve spolupráci s poradci dodělala učební obor kadeřnice. Následně spolupracovala s Úřadem práce a absolvovala rekvalifikační kurz na kosmetické služby.

V době, kdy teprve bude tento kurz a studium podstupovat, jí bude, dle možností PSA, nabídnuta práce buď na chráněném pracovním místě, nebo v tréninkovém zaměstnání, např. na pozici servírky, neboť krátce na této pozici v minulosti brigádničila. Důležité je, aby si osvojila potřebné pracovní návyky a zvýšila si svou kvalifikaci tak, aby mohla vstoupit na trh práce.

6.4 Kazuistika č. 3

V rámci třetí kazuistiky je představen příběh 21leté Lucie. Oproti předcházejícím dvěma příběhům je příběh Lucie z hlediska kariérového poradenství odlišný, neboť ona úspěšně absolvovala střední průmyslovou školu s maturitou s velmi dobrým prospěchem. Po škole se přestěhovala do Prahy, kde také velmi rychle získala svoje první zaměstnání, a to v jednom z pražských pivovarů. Avšak právě nová společnost a nové zážitky ji paradoxně uvrhly do závislosti na OPL. Oproti Milanovi a Kamile však v současnosti o nalezení vhodného pracovního uplatnění nejvíce přilákal velký zájem. Již samotný nástup do Terapeutické komunity nebyl zcela z její „hlavy“, ale po určitém nátlaku ze strany matky a sestry. Přestože zpočátku k léčbě přistupovala lehkomyšlněji a lhostejněji, nyní si je již vědoma svého problému a snaží se jej aktivně řešit. Je však třeba ji psychicky podpořit tak, aby opět dokázala nabýt potřebného sebevědomí a nalézt zpět cestu k plnému pracovnímu uplatnění ve společnosti.

6.4.1 Osobní anamnéza

Prenatální vývoj Lucie proběhl v normě, porod byl bez vážnějších problémů. Byla kojena do jednoho roku věku. Z hlediska psychomotorického vývoje se jevila jako mírně pomalejší. Začala sedět přibližně v osmém měsíci, chodit začala přibližně ve 14 měsících. Také její řeč se rozvíjela trochu později než u vrstevníků, ale bez vážnějších problémů. Stravovací a hygienické návyky Lucie byly v normě. Předškolní zařízení navštěvovala od 3 let, po nástupu na základní školu se dobře začlenila do dětského kolektivu. Prožila běžná dětská onemocnění, ale často se objevovaly problémy s dýchacími cestami. Během dospívání jí bylo diagnostikováno astma v kombinaci různých alergií.

Ve škole dosahovala průměrných až nadprůměrných výsledků. Lucie se po nástupu na střední školu začlenila do party vrstevníků, kde se v prvopočátku pravidelně požívaly alkoholické nápoje, později i drogy. Parta mladých lidí se setkávala v místních klubech, chodili na různé koncerty a mnoho letních večerů strávili na chatách u ohně. V této době ještě vše zvládala a středoškolské vzdělání ukončila úspěšně maturitní zkouškou na místní střední průmyslové škole.

Po maturitě nemohla, a snad ani nechtěla, v místě bydliště najít vhodné zaměstnání. Přestěhovala se do Prahy, kde, jak tvrdí, je více pracovních příležitostí. Zaměstnání našla v pivovaru. Alkohol jí stále provázel, a ve společnosti, kam se ubírala, krom alkoholu, byli všichni uživateli OPL. V této době se již stala velmi závislou, v zaměstnání měla problémy s absencemi, často přicházela pod vlivem OPL, a nakonec přišla i o práci. Zůstala úplně bez prostředků, neměla kde bydlet a byla nucena se vrátit zpět k rodičům. Zde však situaci mezi rodiči nezvládala a její stav se neustále zhoršoval.

6.4.2 Rodinná anamnéza

Lucie vyrůstala ve čtyřčlenné úplné, ale nefunkční rodině ve východních Čechách. Už od dětství žila na vesnici v rodinném domě, který obývala spolu s rodiči, starší sestrou a babičkou z otcovy strany. Otcí je 52 let, v současné době neléčený alkoholik. Je vojákem z povolání a celý život pracoval v této oblasti, ve které získal vysokou hodnost. Otec se momentálně nachází ve výsluhovém důchodě. Matce je 51 let, byla také vojačka z povolání. V současné době pracuje v místní továrně na třísměnný provoz. Zároveň se stará o tchyni, která je, dle tvrzení Lucie velmi nepříjemná a vůbec jí péči neusnadňuje. Starší sestra vystudovala vysokou školu pedagogického zaměření, s rodiči nežije. Žije přítelem už několik let v Řecku.

Lucie má celý život se sestrou dobré vztahy, obě velmi emočně vnímaly narušené vztahy mezi rodiči. Otec častým požíváním alkoholu vytvářel napětí v rodině, děti se ho bály a matka byla z jeho jednání často v psychickém vypětí. Lucie vyrůstala ve strachu, protože psychické i fyzické kárání bylo na denním pořádku. Styl výchovy byl ze strany otce velmi přísný, nejen děti, ale i matku často trestal. Autoritou pro ně nebyl, žily ve stálém strachu, co zase přijde. Otec většinu času trávil v místním pohostinství se svými kamarády. Matka na obě děti ve výchově sama nestačila, občas to obě dcery

využívaly ve svůj prospěch. Rodina žila průměrně, finance v rodině nechyběly a dívky měly materiálně všechno, co potřebovaly. Matka, byť plně zaměstnaná jak v práci, tak i doma, se snažila je vést ke spořádanému životu, snažila se je naučit domácím pracím, udržovat pořádek a čistotu, vést je k zodpovědnosti. Však ani jedna z nich k těmto činnostem neinklinovala, tak pro klid v rodině se matka snažila tyto činnosti zastávat sama a stále dívky omlouvala.

Starší sestra se věnovala aktivitám s malými dětmi, angažovala se také v křesťansko-katolickém hnutí mládeže. K této aktivitě se snažila navést i Lucii.

6.4.3 Sociální anamnéza

Lucii v současnosti finančně podporuje matka. Je nezaměstnaná, ale momentálně ani o práci nejví zájem. Pobírá pouze dávky ze sociálního zabezpečení. Lucie dle svých slov pocítuje nedostatek finančního zabezpečení, ale finance se až doposud snažila získávat od matky či starší sestry, nikoliv svou vlastní aktivitou. Hádky s otcem i babičkou byly na denním pořádku. Sociální vztahy v rodině jsou hluboce rozvráceny, především vztah mezi matkou a otcem. Společné soužití bylo pro Lucii utrpením a stále hledala příležitosti, jak uniknout.

Lucie vidí kořeny svého problému v období dětství, kdy prožívala trauma z chování svého otce. Za problém také považuje svou babičku, která jí situaci ještě zhoršovala, a fyzické násilí, kterého se otec na nich dopouštěl. V neposlední řadě vidí problém v závadné společnosti, do které se během střední školy začlenila.

6.4.4 Následky závislosti

Lucie sděluje, že se domů vracela až pozdě v noci, když už otec spal. Nadále holdovala alkoholu a drogám. Začaly se dostavovat depresivní stavy, u drog prý alespoň částečně dokázala tyto pocity potlačit. Toužila být něčím výjimečná a chtěla zaujmout. Myslela si, že právě svým výstředním a nemravným chováním zaujme okolí a stane se oblíbenou. Nicméně časem se její psychika změnila a začala trpět ještě hlubšími depresiemi. Viděla, že řada jejích vrstevnic již má stálé partnery a ona si svým stylem života vhodného přítele najít nedokázala. Její partnerské vztahy byly pouze krátkodobé, vždy to byl jen někdo, kdo se nacházel ve stejném prostředí a byl závislý

a chtěl ji jen využívat. V tomto období si začala uvědomovat svůj problém, stahovala se do svého nitra, stranila se lidí, začala zanedbávat hygienu a deprese méněcennosti se prohlubovaly. Tvrdí, že tento pocit se u ní začínal projevovat už v dětství, kde stresorem byl právě otec.

6.4.5 Současná situace – prognóza do budoucna

Lucie nastoupila do Terapeutické komunity Sananim po naléhání matky a starší sestry, které se jí snažily pomoci a neopustily ji v těžkých chvílích. Ze začátku k léčbě přistupovala velmi lhostejně. Léčba je zde zaměřena na odbourání alkoholismu a drogové závislosti, současně také na léčbu depresí. Velmi těžce a pomalu začala spolupracovat se sociální pracovnící i s kariérním poradcem. Postupně začínala chápat vážnost vlastní situace a nápomocen byl i psycholog, který se s ní pokouší řešit pocit méněcennosti a nízkého sebevědomí. Snaží se ji navést k aktivitám, které vedou postarat se o sebe, a hlavně si sama sebe vážit. S pomocí psychiatra a medikamentů je snahou zmírnit a postupně odstranit depresivní stavy. Přátelství v zařízení navazuje velmi těžko, je opatrná a ustrašená. Disciplínu akceptuje a začíná se účastnit i pracovních aktivit.

Po vzájemné dohodě byly s Lucií stanoveny následující cíle, které je třeba korigovat:

- závislost na alkoholu a drogách,
- rozvíjející se deprese,
- hygienické a pracovní návyky,
- obnova hodnotového žebříčku,
- změna životního stylu,
- posílení sebevědomí,
- vytvoření pracovních návyků.

Byl vypracován konkrétní program, přičemž Lucie bude po ukončení programu v terapeutické komunitě začleněna do projektu PSA, s cílem zajistit ji pracovní uplatnění v tréninkovém zaměstnání, které se stane „odrazovým můstkem“ pro její pozdější vstup na trh práce.

V případě splnění daných cílů lze u Lucie očekávat pozitivní změnu. Při dobré spolupráci s kariérním poradcem a dalšími členy týmu a při aktivní abstinenci lze očekávat útlum depresí a její opětovné pracovní začlenění.

S použitím medikamentů lze očekávat zabránění opětovné recidivě. Pokud se bude Lucie pravidelně účastnit terapií, předpokládá se racionální smýšlení a návrat do běžného života. Lucii je proto doporučeno pokračovat v léčbě prostřednictvím místní psychiatrické ambulance, a to minimálně dvakrát měsíčně.

V Luciině případě byla drogová závislost doprovázena a podnícena alkoholem. Co lze považovat z hlediska budoucího pracovního uplatnění za pozitivní, je to, že se její závislost nespojovala s kriminální činností a má čistý trestní rejstřík. Řada potenciálních zaměstnavatelů toto vyžaduje. Jako další pozitivní faktor je možné vidět Luciinu kvalifikaci, kdy má ukončenou střední průmyslovou školu s maturitou. Disponuje tedy výrazně vyšším vzděláním než většina zdejších bývalých uživatelů návykových látek. Problémem, který by se mohl stát velkou komplikací je především její nízká psychická odolnost a depresivní ladění, což může být velkým rizikem opětovné recidivy.

Kořeny vzniku její závislosti pramení v období dětství (vyvolané stavy úzkosti) a prohlubovaly se až do období dospívání. Tato závislost má tak dopad především na samotnou Lucii, ale také na její rodinu. Pozitivně lze vnímat fakt, že je matka odhodlaná ji pomoci a psychicky ji podpořit při hledání pracovních příležitostí. Je však nutné, aby si matka byla vědoma, že nesmí Lucii podporovat finančně. Může pouze motivačně a psychicky, protože Lucie si musí sama vytvořit své pracovní návyky tak, aby se stala nezávislou, a nespolehlala se pouze na pomoc ze strany druhých. V kariérovém poradenství je nutné se nejdříve zaměřit na pracovní návyky, zvládání stresových situací, přijímání kritiky ze strany nadřízených. Docílit toho, aby Lucie při prvním problému se opětovně neubírala k návykovým látkám, ale aby se dokázala vyrovnat se zpětnou vazbou a konstruktivně ji dokázala využít jak v zaměstnání, tak i ke svému dalšímu sebezvoji.

7 Shrnutí a vyhodnocení

Na základě vzorku výše uvedených kazuistik je možné konstatovat, že společnými znaky, proč tito mladí lidé propadli návykovým látkám, jsou jednak:

- nefungující rodina, rodinné vztahy, nevhodné rodinné prostředí,
- výchovné problémy způsobené neharmonickou rodinou (např. záškoláctví, krádeže apod.),
- všichni tři respondenti podstoupili léčbu či se ještě léčí ze své závislosti na návykových látkách,
- jsou si vědomi svého problému a svého omezení v uplatnění se na trhu práce, svých omezených možností,
- pouze jeden respondent (21letá Lucie) ukončila středoškolské vzdělání,
- všichni mají snahu svou situaci řešit,
- podpora rodiny, a to i přesto, že rodiny těchto respondentů nefungují, jak by měly.

Z hlediska práce kariérového poradce s těmito respondenty je potřebná:

- správná motivace ke zlepšení své životní situace u respondentů,
- doplnění vzdělání, a tím kvalitnější uplatnění se na trhu práce,
- spolupráce ze strany kariérového poradce s úřady práce a se zaměstnavateli,
- podpora ze strany kariérového poradce a pomoc při hledání vhodného pracovního uplatnění.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Tématem této bakalářské práce byly možnosti kariérového poradenství pro klienty se zkušeností s návykovými látkami, a to se zaměřením zejména na adolescenty, tedy dospívající mládež.

Teoretická část byla zaměřena na objasnění definicí kariérového poradenství, poradenství na základních a středních školách z hlediska kariérové orientace, osobnosti kariérového poradce, jeho práce, využití kariérového poradenství. Dále ontogeneze člověka se zaměřením na dospívání a adolescenci, rizikové skupiny dětí a mládeže, návykové látky, rozdělení omamných a psychotropních látek, vznik závislosti, její fáze a důsledky, prevenci, preventivní programy. Podrobněji byl popsán narativní přístup.

Při zpracování byly čerpány informace a poznatky z dostupných odborných literárních zdrojů zabývajících se daným tématem.

V rámci zpracování praktické části byl proveden kvalitativní výzkum, narativního interview formou polostrukturovaného rozhovoru. Tři kasuistiky převyprávěných příběhů a jejich reálných šancí na profesní rozvoj, jejich analýza a vyhodnocení, za účelem splnění stanovených cílů práce.

Je faktem, že děti a mládež jsou rizikovou skupinou z hlediska užívání návykových látek. Zejména v období adolescence hledají sebe sama, budují si své místo v kolektivu vrstevníků a v některých případech se stávají členy pochybné party, ze které je již jen krůček k užívání návykových látek, k páchání méně či více závažné trestné činnosti.

Jak je z výše uvedených kazuistik zřejmé, většinou se k návykovým látkám uchylují adolescenti z neutěšených rodinných poměrů. Schází ze strany rodičů podpora a porozumění, láska a zájem o ně, o jejich radosti i trápení. Je proto velmi důležité pracovat také s celými ohroženými rodinami. Nutná je preventivní spolupráce se žáky na školách a ve školských zařízeních v rámci kariérového poradenství.

Kariérový poradce by měl být člověk „na svém místě“ s dostatkem empatie a pochopení pro problémy druhého. Měl by umět naslouchat klientům, pracovat s nimi tak, aby i adolescenti s drogovou zkušeností měli možnost se uplatnit na trhu práce. Vybrat si obor, který je bude zajímat a naplňovat.

Kariérové poradenství je velmi přínosné nejen pro mladé jedince se zkušeností s návykovými látkami. Slouží i pro ostatní věkové či cílové skupiny. Kariérové poradenství je velmi důležité pro společnost jako celek, při uplatnění se na trhu práce.

Z uvedených kazuistik vyplývá, že rodinné zázemí, ale také vhodný přístup pedagogů na školách včetně přístupu kariérového poradce mohou výrazným způsobem ovlivnit budoucí uplatnění daného jedince se zkušeností s návykovými látkami na trhu práce. Kariérový poradce nabídne danému jedinci možnosti, ale je především na něm samotném, jak se ke svému životu stávajícímu i budoucímu postaví. Důležitým faktorem je spolupráce všech zainteresovaných stran, a to kromě lékařů, psychologů, psychoterapeutů, pedagogů či kariérového poradce také spoluprací a podporou ze strany rodičů.

Samotní aktéři ve výše uvedených kazuistikách uvádějí, že jsou si vědomi svého znevýhodnění, kdy drogová minulost brání při bezproblémovém zapojení se na trhu práce. Drogová minulost nebudí příliš důvěry ze strany zaměstnavatelů. Je však nutné dát každému šanci, pracovat s daným jedincem, podat mu pomocnou ruku, podpořit ho v jeho snažení, dát si život do pořádku, osamostatnit se a materiálně se zajistit do budoucna.

Získané informace, poznatky a výsledky výzkumného šetření mě utvrdily v tom, že kariérové poradenství, respektive práce kariérového poradce je v současné době nezbytná a nezastupitelná.

Je tedy nutné s těmito jedinci pracovat tak, aby měli motivaci se zlepšit, najít si uplatnění na pracovním trhu, aby se stali občany, kteří budou pro společnost přínosem a nikoliv přítěží.

Každý jedinec však musí chtít především sám na sobě pracovat, uvědomit si, že drogy nejsou ta správná cesta, jak vést slušný, spořádaný a spokojený život. Každému člověku by měla být dána druhá šance, a ten by ji neměl promarnit.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BAČOVÁ, V. *Súčasné smery v psychológii, hľadanie alternatív pozitivizmu*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2000. 252 s. ISBN 80-88885-81-7.
- BAČOVÁ, V. *Súčasné smery v psychológii*. Bratislava: Veda, 2009. 380 s. ISBN 978-80224-1068-7.
- BLATNÝ, M. a VLČKOVÁ, I. K narativnímu pojetí autobiografické paměti: výzkumné možnosti metody čáry života. In: CHRZ, V., MIOVSKÝ, M. a ČERMÁK, I. ed. *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku IV: Vybrané aspekty teorie a praxe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 183–199. ISBN 80-244-1159-8.
- ČERMÁK, I. Myslet narativně: Kvalitativní výzkum „on the road“. In: ČERMÁK, I. a MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí, sborník z konference*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2002, s. 11–25. ISBN 80-86620-03-4.
- ČERMÁK, I. Psychologie v narativní tónině se vynořila v souvislostech. In: *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 6, s. 513–531. ISSN 0009-062X.
- DOLEŽEL, L. *Heterocosmica II: fikční světy postmoderní české prózy*. Praha: Karolinum, 2014. 190 s. ISBN 978-80-246-2661-1.
- DVOŘÁKOVÁ, Z. et al. *Slovník pojmů k řízení lidských zdrojů*. Praha: C. H. Beck, 2004. 157 s. ISBN 80-7179-468-6.
- ERNESTOVÁ, A. *Kariérové poradenství na základní škole v průběhu školního roku* [online]. Zlín, 2020. 27 s. [cit. 2023-02-06]. Dostupné z: https://pruvodcekarierou.zkola.cz/wp-content/uploads/2020/08/ZS_Ernestova_Alice.pdf
- GJURIČOVÁ, Š. a KUBIČKA, J. *Rodinná terapie: systemické a narativní přístupy*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2009. 280 s. ISBN 978-80-247-2390-7.
- GOODSON, I. et al. *The Routledge International Handbook on Narrative and Life History*. New York: Routledge, 2016. 666 p. ISBN 978-1-31766-570-0.
- GULOVÁ, L., ŠÍP, R. et al. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. 245 s. ISBN 978-80-247-4368-4.

- HANSEN, E. *Kariérové poradenství: příručka pro země s nízkými a středními příjmy*. Praha: Dům zahraničních služeb MŠMT, Národní agentura pro evropské vzdělávací programy, 2007. 109 s. ISBN 978-80-904005-2-8.
- HARDY, M., MÜHLPACHR, P., DUDÁŠOVÁ, T. et al. *Sociální patologie rodiny*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. 340 s. ISBN 978-80-87182-17-8.
- HARGAŠOVÁ, M. et al. *Skupinové poradenství*. Praha: Grada, 2009. 261 s. ISBN 978-80-247-2642-7.
- HARGAŠOVÁ, M. et al. *Výchovné poradenstvo a voľba povolania*. Bratislava: Josef Raabe Slovensko, 2014. 741 s. ISBN 978-80-8140-101-5.
- HARTL, P. a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2015. 774 s. ISBN 978-80-262-0873-0.
- HLAĎO, P. *Profesní orientace adolescentů: poznatky z teorií a výzkumů*. Brno: Konvoj, 2012. 131 s. ISBN 978-80-7302-164-1.
- HORSKÁ, V. a ZEMÁNKOVÁ, H. *Volba – příručka pro učitele*. Most: Hněvín, 2001. 254 s. ISBN 80-902651-3-8.
- HUBINKOVÁ, Z. et al. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3. aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. 277 s. ISBN 978-80-247-1593-3.
- JEDLIČKA, R. et al. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5.
- KALINA, K. et al. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. 2 s. ISBN 80-86734-05-6.
- KALINA, K. et al. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada, 2015. 696 s. ISBN 978-80-247-4331-8.
- KNOTOVÁ, D. et al. *Školní poradenství*. Praha: Grada, 2014. 258 s. ISBN 978-80-247-4502-2.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Pozitivní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2015. 195 s. ISBN 978-80-262-0978-2.
- KUKLA, L. et al. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada, 2016. 432 s. ISBN 978-80-247-3874-1.

- LACHYTOVÁ, L. *Sociálna patológia*. ISM: Prešov, 2011. 133 s. ISBN 978-80-89372-33-1.
- LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- MACEK, P. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. et al. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-5351-5.
- MATOUŠEK, O. a KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
- MIOVSKÝ, M. et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- MIOVSKÝ, M. a ZAPLETALOVÁ, J. Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace. In: UNIVERZITA KARLOVA. *Sborník abstrakt a program konference: III. ročník celostátní konference s mezinárodní účastí Primární prevence rizikového chování: "specializace versus integrace"*. Praha: Centrum adiktologie PK 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova, 2006. ISBN 80-86620-13-1.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s. ISBN 978-80-210-4550-7.
- MURRAY, M. Narrative psychology. In: SMITH, J. A. (ed.). *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Research Methods*. 3rd ed. Thousand Oaks: SAGE, 2015, pp. 85–107. ISBN 978-1-4462-9845-9.
- PATTON, W. a MCMAHON, M. *Kariérový rozvoj a systémová teorie: propojení mezi teorií a praxí*. Praha: Centrum Euroguidance, Dům zahraniční spolupráce, 2015. 394 s. ISBN 978-80-88153-04-7.
- PLHÁKOVÁ, A. *Dějiny psychologie*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2020. 412 s. ISBN 978-80-271-2528-9.

REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

TAROČKOVÁ, T. *Naratívny prístup a možnosti jeho uplatnenia v psychologickom poradenstve*. Nové Zámky: Psychoprof, 2011. 144 s. ISBN 978-80-89322-07-7.

TÓTHOVÁ, J. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny: transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. 250 s. ISBN 978-80-7367-856-2.

TUČEK, M., SLÁMOVÁ, A. et al. *Hygiena a epidemiologie pro bakaláře*. 2., dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2018. 216 s. ISBN 978-80-246-3932-1.

VÁGNEROVÁ, M. a LISÁ, L. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 3., přeprac. a dopl. Praha: Karolinum, 2021. 542 s. ISBN 978-80-246-4961-0.

VALENTOVÁ, L. et al. *Školní poradenství I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 289 s. ISBN 978-80-7290-710-6.

VENDEL, Š. *Kariérní poradenství*. Praha: Grada, 2008. 224 s. ISBN 978-80-247-1731-9.

VENDELOVÁ, N. Možnosti poznávania kvality života analýzou naratív. In: DŽUKA, J. *Psychologické dimenzie kvality života*. Prešov: Prešovská univerzita, 2004, s. 143–151. ISBN 80-8068-282-8.

VYBÍRAL, Z., ROUBAL, J. et al. *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010. 743 s. ISBN 978-80-7367-682-7.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

Zákon č. 561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

MŠMT ČR. Kariérové poradenství. *Sdv.msmt.cz* [online]. © 2023 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://sdv.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/karierove-poradenstvi>

RIVERMEDIA. Kazuistika jako metoda výzkumu v závěrečných pracích. In: *Podklady24.cz* [online]. 19. 4. 2017 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.podklady24.cz/kazuistika-jako-metoda-vyzkumu-v-zav-recnych-pracich>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CAN syndrom – Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

ČR – Česká republika

LSD – Diethylamid kyseliny lysergové

MŠMT ČR– Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

OPL – Omamné a psychotropní látky

PSA – Pracovní a sociální agentura